

III.

Koncepce agrární politiky ČR pro období po vstupu do EU (2004 – 2013)

Úvod

Koncepce agrární politiky po vstupu ČR do EU vychází ze situace, ve které se český agrární sektor nachází v závěru předvstupního období. Vývoj tohoto sektoru v minulých letech byl ovlivněn rezortní politikou MZe, která po věcné stránce byla od roku 1998 uplatňována v souladu s Koncepcí agrární politiky pro období před vstupem do EU (schválené vládou ČR po obsahové stránce počátkem roku 2000). Úroveň celkových podpor zemědělství, vyjádřená ukazatelem OECD odhadu produkčních podpor, se v předchozím období poněkud zvýšila (v průměru let 2000 – 2002 na 23 %), zůstala však podstatně nižší než průměr zemí EU-15 (35 %). V důsledku omezených možností státního rozpočtu nedosáhly podpory zemědělství úrovně, předpokládané předvstupní koncepcí agrární politiky.

Základním cílem dosavadní koncepce bylo zastavit snižování rozměru českého zemědělství, čehož bylo v podstatě dosaženo. Produkční rozměr zemědělství ČR v období 1998 - 2002 dále poněkud poklesl, avšak v podstatně menší míře než v předchozích letech. Pokračoval pokles počtu pracovníků v zemědělských podnicích v průměru o více než 5 % ročně (zejména v podnicích právnických osob) a snižoval se i podíl zemědělství na celkové zaměstnanosti v národním hospodářství. Z 531 tis. pracovníků v roce 1989 zůstalo v zemědělských podnicích v roce 2002 asi 156 tis. pracovníků. Podniková struktura je nadále ve srovnání s EU velmi specifická a vyznačuje se mimořádně vysokým podílem velkých podniků právnických osob, hospodařících převážně na půdě individuálních vlastníků a státu.

Vzhledem k rychlejšímu úbytku pracovníků v porovnání s vývojem produkce zvyšovala se v zemědělství produktivita práce. To se však neprojevilo ve vývoji mezd, které v tomto odvětví v porovnání s národohospodářským průměrem nadále výrazně zaostávaly (v roce 2002 o více než 26 %). Odrážela se v tom nepříznivá hospodářská situace zemědělských podniků, zapříčiněná také mimořádnými (a stále častějšími) výkyvy počasí. Ta se promítla i do přetrvávající vysoké zadluženosti rozhodující části podniků, přestože stát přijal v posledních letech některá opatření k jejich oddlužení.

V souladu s celosvětovými a evropskými trendy a s naléhavostí domácích problémů koncepce reaguje na potřebu odstartování zásadní přeorientace zemědělské politiky ČR. Jde o podstatné posílení environmentálních, sociálních a ekonomických principů trvale udržitelného českého

zemědělství, při zohlednění jeho specifických podmínek a problémů jako důsledků dlouhodobě uplatňované zemědělské politiky více zaměřené na podporu velkovýrobního industriálního zemědělství a jeho sociální stability. Konkurenceschopnost českého agrárního sektoru¹ při pokračující globalizaci je koncepčně stimulována do produkce, která zohledňuje stále sílící požadavky spotřebitelů na bezpečnost potravin a na environmentální a k pohodě zvířat přihlízející způsoby výroby. Koncepce zároveň vytváří předpoklady, aby se zemědělství stalo integrální součástí a páteří rozvoje venkovských oblastí a zlepšování kvality života venkovské populace, včetně podmínek pro diverzifikaci činností zemědělských podniků podle místních podmínek.

Koncepce agrární politiky ČR pro období po vstupu do EU reaguje na klíčové současné i budoucí problémy a výzvy spojené se zemědělstvím na celosvětové, evropské i domácí úrovni. Tyto problémy a výzvy jsou uvedeny v části A. Koncepce agrární politiky ČR musí být kompatibilní s principy a opatřeními Společné zemědělské politiky EU (SZP) a s dalšími opatřeními EU ve vztahu k zemědělství, bezpečnosti potravin, životnímu prostředí a rozvoji venkova. Tento rámec pro formulování vlastní koncepce ČR je uveden v části B. V části C jsou rozvedeny jednotlivé etapy, pilíře a programy agrární politiky ČR v prostředí EU. V části D jsou představeny hlavní dopady a rizika spojené s realizací koncepce².

A. FORMULOVÁNÍ ZÁKLADNÍ STRATEGIE – VIZE PRO ZEMĚDĚLSTVÍ ČR

1. Pozadí strategie - vize

1.1 Globální situace, problémy a výzvy

- (1) V příštích 50 letech se očekává růst světové populace na 8 – 10 miliard. Téměř 800 mil. lidí trpí již dnes chronickým hladem a podvýživou a to ve světě, kde existuje nadbytek potravin, avšak kde působí překážky v podobě nízkých příjmů, obchodních politik vyspělých zemí, občanské a politické nestability, nízké produktivity zemědělství a nedostatečné infrastruktury. Klíčovou překážkou k nasycení světové populace je chudoba ve značné části světa.
- (2) Asi 75 % velmi chudé populace, tj. asi 1 miliarda lidí, žije a pracuje ve venkovských oblastech a je plně existenčně závislých na vlastním zemědělství. Téměř 90 % potravin

¹ Rozumí se agrární sektor včetně zpracovatelského průmyslu. Koncepce tak vytváří i podmínky pro podnikání ve zpracovatelském průmyslu.

² Podrobnější vyhodnocení dopadů koncepce na strukturu zemědělské výroby a zemědělských podniků, do ekonomiky podniků agrárního sektoru apod. bude součástí navazující dopadové studie.

- spotřebovávaných v chudých zemích je produkováno lokálně v zemědělství, které má velmi nízkou produktivitu.
- (3) Produkce se zvyšuje intenzifikací zemědělské výroby ve vyspělých zemích a expanzivním využíváním půdy v rozvojových zemích, tzn. převodem přirozených travních porostů a lesů do produkčních zemědělských systémů. Oba přístupy vedou ke ztrátě biodiverzity a degradaci půdy. Ztráta biodiverzity, degradace půdy a předpokládané klimatické změny mohou vést zpětně ke snižování produktivnosti zemědělství a to zejména v chudých oblastech světa.
 - (4) Voda je v převážné části agrosystémů nejzávažnějším limitujícím faktorem růstu produkce. Třetina světové populace již dnes žije v oblastech s vážnými problémy se zásobováním vodou. Odhaduje se, že do roku 2025 téměř dvě třetiny populace v rozvojových zemích budou žít v regionech s vodním deficitem. Zavlažování přitom spotřebovává asi 70 % veškeré vody pro zemědělství, průmysl a domácnosti, avšak 70 % této vody se ztrácí v neúčinných zavlažovacích systémech.
 - (5) V posledních 12 000 letech lidstvo kultivovalo pro svou výživu asi 7 000 rostlinných druhů. Dnes je základem 90 % potravy ve světě pouze 15 rostlinných a 8 živočišných druhů. Zemědělství spolu s klimatickými změnami zdaleka největším dílem přispívá ke globálním změnám podmínek pro biologickou rozmanitost. Na světové úrovni byla přijata v roce 2000 Úmluva o biologické rozmanitosti.
 - (6) Zvyšující se variabilita klimatu a jeho dlouhodobé změny ztěžují podmínky pro zemědělství. Vlny teplých či deštivých období, záplavy a sucha se budou zřejmě vyskytovat stále častěji, přičemž vodní srážky se budou v regionech s vodním deficitem pravděpodobně snižovat.
 - (7) Klíčovým celosvětovým problémem se tak stává zajištění dostatku zemědělské produkce k pokrytí poptávky rostoucí světové populace. To vše s cílem nezhoršování životního prostředí, nezvyšování sociální nerovnosti a eliminace negativních dopadů na zdraví lidstva. Přírodním limitujícím faktorem se stává se stále větší naléhavostí voda.

1.2 Situace, problémy a výzvy Evropy – Evropský model zemědělství

- (1) Evropská unie (EU) se také v důsledku rozšíření stane největším světovým producentem, vývozcem a dovozcem agrárních produktů. Přes v průměru relativně méně příznivé klimatické, přírodní a demografické podmínky ve srovnání s nejpříznivějšími

produkčními regiony světa je EU ve výrobě základních zemědělských surovin vysoce přebytečná. Přebytečná produkce je vyvážena zpravidla za pomoci vývozních subvencí. Rozměr zemědělství a zaměstnanost v zemědělství jsou dány protekcionistickou Společnou zemědělskou politikou EU (SZP).

- (2) Stávající zemědělská politika EU se již dlouhodoběji dostává do střetu s požadavky Světové obchodní organizace (WTO), zejména pokud jde o snižování míry protekcionismu a otevírání prostoru pro produkci a zaměstnanost v zemědělství rozvojových zemí. EU společně s dalšími rozvinutými zeměmi musí reagovat na globální požadavky zaměřené na zlepšení přístupu na vnitřní trh, na snižování podpor a omezování dalších opatření deformujících agrární obchod a narušujících konkurenční podmínky na světovém agrárním trhu³.
- (3) Strategie EU v dané oblasti je založena na tzv. Evropském modelu zemědělství, který spočívá na čtyřech pilířích:
 - (i) celoplošně provozované multifunkční zemědělství, konkurenceschopné v produkci soukromého zboží a zároveň šetrné k životnímu prostředí⁴;
 - (ii) zemědělství založené na malém a středním podnikání rodinného typu;
 - (iii) provázání rozvoje zemědělství s rozvojem venkova;
 - (iv) produkce kvalitních potravin při respektování stále přísnějších standardů jejich bezpečnosti a způsobů jejich výroby.
- (4) Evropský model zemědělství jako odraz „neobchodních zájmů“ EU ve vztahu k třetím zemím tak reaguje na základní požadavek, kterým je rozvoj sociálně vyváženého a trvale udržitelného zemědělství, které zároveň přispívá k uchování a zvelebování evropské zemědělské kulturní krajiny a historicky vyvinuté struktury venkova. Zachování kulturní krajiny, obnovování biodiverzity a ochrana půdy a vody po dlouhodobém působení industriálně orientovaného zemědělství a zachování venkova představují základní dlouhodobé cíle EU v této oblasti.

³ Podíl EU na celosvětovém úhrnu uplatňovaných vývozních subvencí je mimořádně vysoký. Z úhrnu těchto subvencí u 132 zemí Světové obchodní organizace vynaložily země EU v roce 2000 více než 90 % u vepřového masa, asi 85 % u másla, 80 % u sýrů, 75 % u hovězího masa a 70 % u krmných obilovin.

⁴ Multifunkční zemědělství je takové zemědělství, které produkuje kromě tradičních komodit (obilí, mléko apod.) i tzv. nekomoditní výstupy (kladné externality zemědělské výroby, např. čistší vodu, lepší podmínky pro biodiverzitu, zaměstnanost venkova, lepší lidský a sociální kapitál venkova ad.), služby venkovu (např. údržba ploch a cest) a výrobky nezemědělských činností (v rámci diverzifikace).

- (5) Rozvoj venkova se postupně stává v EU stejnou prioritou jako rozvoj zemědělské prvovýroby. To je zřejmé ze závěrečné deklarace z 2. konference k rozvoji venkova (Salcburk, Rakousko, listopad 2003), jejíž plné znění je uvedeno v příloze 1.
- (5) Zejména v poslední době se vyskytují závažné problémy spojené s bezpečností potravin. Konkurenceschopnost evropského zemědělství v rámci stále se zpříšňujících environmentálních, sociálních a spotřebitelských standardů spočívá především v produkci bezpečných výrobků vyšší kvality a vyšší přidané hodnoty, v kombinaci s regionální pestrostí produktů.
- (6) Evropské zemědělství (spolu s lesnictvím) má vysoký potenciál produkce biomasy pro nepotravinářské užití, zejména pro výrobu energie. Cílem EU je neustále zvyšovat podíl obnovitelných zdrojů energie náhradou za zdroje energie z neobnovitelných zdrojů.

1.3 Specifická situace, problémy a výzvy zemědělství ČR

Zemědělství ČR je spojeno se všemi celosvětovými i evropskými problémy, uvedenými v části A1.1 a A1.2. Kromě nich se zemědělství ČR vyznačuje specifickými problémy, které jsou spojeny zejména s jeho vztahem k vodní složce životního prostředí a k půdě, s ekonomickou situací zemědělských a zpracovatelských podniků a s rozvojem agrárního trhu.

1.3.1 Situace, problémy a výzvy ve vztahu zemědělství k vodní složce životního prostředí, půdě, biodiverzitě a krajině

- (1) Vodní bohatství ČR je omezené, závisí výlučně na časově rozkolísaných atmosférických srážkách, s předpokladem častějšího výskytu extrémních jevů sucha a povodní. V porovnání se zeměmi EU je vodní bohatství na jednotku území i na jednoho obyvatele asi poloviční⁵. Voda je národní bohatství, které je ve veřejném zájmu chráněno, střeženo a jeho využívání regulováno. Ve veřejném zájmu je zajišťována péče o povrchové a podzemní vody, ochrana vodních ekosystémů, ochrana proti škodlivým účinkům vod, vytváření podmínek pro obecné užívání vod (včetně plavby a rekreace) a dále i ochrana a tvorba vodního režimu krajiny.

⁵ Dlouhodobý roční úhrn srážek představuje v průměru asi 54 600 mil. m³ a kolísá v posledních třiceti letech mezi 45 000 a 62 000 mil. m³. Zkušenosti posledních patnácti let prokázaly výskyt extrémních suchých období (1990 – 1992, 1999, 2003) i častější výskyt povodní regionálního rozsahu (1997, 1998, 2000, 2002).

- (2) ČR je rozvodím střední Evropy, ve kterém pramení a ze kterého vytékají přes hranice země vodní toky do tří moří (Severní moře, Baltické moře, Černé moře). Péče o retenční schopnost zemědělské krajiny ČR a o čistotu vodních toků ČR výrazně ovlivňuje průtok a kvalitu vody ve více zemích Evropy, včetně stávajících a nově vstupujících zemí EU.
- (3) Zemědělství spolu s lesnictvím a vodním hospodářstvím je absolutně největším uživatelem půdy ČR. Zemědělsky využívaná plocha je evidována na 54,2 % celkové rozlohy ČR, tj. 4 273 tis. ha. Vodní plochy zaujímají 160 tis. ha, z toho rybníky a ostatní malé zemědělské vodní plochy 52 tis. ha. Drobné vodní toky představují celkem asi 60 tis. km. Kolem 60 % zemědělské půdy se nachází v horských a podhorských oblastech nebo je horší kvality. Podíl trvalých travních porostů (TTP) na zemědělské půdě je přitom s ohledem na přírodní a klimatické podmínky neúměrně nízký (22,7 % v porovnání s 35 – 50 % v zemích EU s přibližně stejnými přírodními a klimatickými podmínkami). Způsob zemědělského využití půdy a krajiny významně ovlivňuje kvalitu vodní složky životního prostředí a průtok vody v krajině.
- (4) Zemědělství ČR se svou orientací na industriální, intenzivní výrobu se stalo jedním z významných plošných i bodových znečišťovatelů půdy a podzemní i povrchové vody. Zatímco vliv na plošné znečišťování se po roce 1989 v zemědělství ČR zmínil⁶, problém bodového znečištění zůstává nedořešen. Získávání pitné vody je tak spojeno se zvýšenými náklady na její zajištění pro spotřebitele v požadované kvalitě. Podle tzv. nitrátové směrnice EU je proto 42 % zemědělské půdy a 36 % celkové výměry ČR zařazeno do tzv. zranitelných oblastí dusíkem (ZOD) se zvýšenými nároky na zemědělské hospodaření ve vztahu k vodní složce životního prostředí⁷.
- (5) Zemědělství ČR spolu se zpracovatelským průmyslem je zároveň významným odběratelem vody. Kromě živočišné a potravinářské výroby jde o zavlažování ploch na 160 tis. ha z.p., které se však nerozšiřují a příslušná zařízení se neudržují či neobnovují⁸.
- (6) Dědictvím minulého režimu jsou extrémně velké zemědělské pozemky - hony, zbavené přirozených překážek industriálnímu zemědělství, tj. remízků, mokřadů, malých vodních ploch, mezí, polních cest s alejemi stromů apod. Podíl orné půdy na z.p. (71,8 %) je mimořádně velký. Velkovýrobní mechanizace nadále přispívá k výraznému zhutňování

⁶ Zejména v důsledku ekonomicky vynuceného snížení spotřeby průmyslových hnojiv z 223 kg č.ž./ha v roce 1989 na 92,2 kg č.ž./ha v roce 2002 a spotřeby přípravků na ochranu rostlin z 2 kg účinných látek/ha v roce 1989 na 1,3 kg v roce 2002.

⁷ Jde zejména o bodové zdroje znečišťování půdy a vod, jejichž řešení si podle odhadů z roku 2001 vyžádá investiční náklady přes 20 mld. Kč.

⁸ V současnosti lze odhadovat efektivní výměru zavlažovaných ploch na 130 tis. ha.

půdního podloží a snižování retenční schopnosti půdy. Meliorační odvodňovací zařízení na 1 087 tis. ha z.p., v současnosti dosti zanedbaná, neplní svou původní funkci a působí na vodní režim v krajině spíše kontraproduktivně⁹. Riziku vodní a větrné eroze a ztráty humusu v půdě je vystaven značný podíl zemědělské půdy (42 % vodní erozi, 7,5 % větrné erozi). K tomu přispívá i mimořádně velký podíl orné půdy (71,8 %) na zemědělském půdním fondu ČR.

- (7) Uvedený a stále převládající způsob využití zemědělské půdy spolu s úsilím o regulaci a napřimování drobných vodních toků a zanedbáváním malých vodních ploch (odbahňování rybníků apod.) vede ke značnému snížení retenční schopnosti krajiny, které se m.j. významně promítlo do následků povodní v letech 1997, 1998, 2000 i 2002. Odhaduje se, že zvýšením retenční schopnosti krajiny prostřednictvím zemědělství a lesnictví je možno snížit následky povodní až o zhruba 20 % i více.
- (8) V minulém režimu prosazované zcelování pozemků, rozorávání mezí a polních cest, napřimování drobných vodních toků a nadměrné používání průmyslových hnojiv a přípravků na ochranu rostlin (často nahrazující nedostatečnou základní agrotechniku) přispělo nejen ke zhoršování kvality půdy, ale i ke zmenšování početnosti populací a snižování druhové diverzity fauny a flóry¹⁰. Náhlé změny v početnosti, ukazující na snížení samoregulačních schopností populační dynamiky, jsou důsledkem zásadních změn přírodních stanovišť. V některých oblastech je opouštění tradičních způsobů hospodaření příčinou ztráty cenných přírodních stanovišť a odtud i např. ztráty druhově bohatých luk¹¹. Vznikem neřízených úhorů, omezením lučního hospodářství a rozšiřováním ruderalizovaných ploch naopak dochází k rozvoji plevelných společenstev a k šíření plevelů, invazních a expanzivních rostlin a jiných nežádoucích rostlinných druhů.
- (9) Zemědělské vodní plochy mají zejména v některých regionech ČR (Třeboňsko, Blatensko, Českomoravská vysočina ad.) mimořádný význam v udržování scenerické hodnoty krajiny, pro rekreační využití krajiny a odtud i pro rozvoj venkovského cestovního ruchu. Některá vodní díla a celkový ráz krajiny a vesnic mají navíc povahu národního a světového kulturního dědictví (např. Třeboňsko). Intenzivní velkovýrobní

⁹ Meliorační zařízení byla v minulosti budována v nadbytečně míře a často na neodpovídajících plochách. Důsledkem jsou i změny v charakteru stanovišť, narušení přirozeného hydrologického režimu a ztráty na biodiverzitě.

¹⁰ Příkladem je pokles počtu koroptví polních z 6 mil. jedinců v roce 1935 na několik desítek tisíc jedinců v roce 1992.

¹¹ Např. v oblasti Bílých Karpat.

rybníkářství však výrazně snižuje rekreační hodnotu zemědělsky využívaných vodních ploch a působí tak v konečných důsledcích proti rozvoji venkovského cestovního ruchu. Na snižování rekreační hodnoty vodních ploch ČR (např. eutrofizací vod) se významně podílí i nevhodná zemědělská praxe.

- (10) Velkovýrobní zemědělství v řadě oblastí plošně snížilo i scenerickou hodnotu a „komunikační propustnost“ české krajiny. V této krajině se navíc vyskytují opuštěné objekty zemědělské velkovýroby (včetně sil), které chátrají a spolu s přílehlými pozemky („zemědělskými brownfields“) hyzdí krajinu.

1.3.2 Situace, problémy a výzvy v oblasti produkce a ekonomiky agrárního sektoru a agrárního trhu

- (1) Současný zemědělský výrobní potenciál ČR zhruba dvojnásobně převyšuje domácí poptávku. I přes více než 30% pokles zemědělské produkce proti předreformnímu období se tak na domácím trhu vytváří trvalá tendence k převisu nabídky nad poptávkou, která má dopady do cenových relací na agrárním trhu, resp. zvyšuje požadavky na státní rozpočet. Zemědělství však má značný potenciál k produkci surovin pro nepotravinářské využití, zejména jako obnovitelných zdrojů energie. ČR má závazek vůči EU zvýšit podíl obnovitelných zdrojů energie a tepla na celkové domácí spotřebě ze současných 3,6 % na 8 % v roce 2010.
- (2) Zemědělská výroba se na rozdíl od EU realizuje v podmínkách mimořádně vysoké koncentrace výrobních zdrojů. Asi 75 % zemědělské půdy obhospodařuje 5 % podniků, což představuje extrémní duální strukturu zemědělství srovnatelnou pouze se Slovenskem. Kolem 75 % zemědělské půdy přitom obhospodařují družstva a společnosti, pouze 25 % obhospodařují individuální farmy, včetně rodinných farem.
- (3) Z historických důvodů a v důsledku uplatňovaných transformačních zákonů existuje výrazný rozpor mezi vlastnictvím a užíváním půdy. Drtivá většina půdy v podnicích (v průměru více než 90 %) je pronajímána od soukromých vlastníků a státu, což představuje značnou nestabilitu pro dlouhodobější orientaci podniků a překážku pro zapojování podniků do různých agroenvironmentálních programů. Pro budoucí podmínky je také důležité, že stát hodlá privatizovat asi 500 tis. ha zemědělské půdy, že existují značné rozdíly mezi vlastnickou evidencí půdy a skutečným užitím půdy a že trh půdy na bázi plné realizace vlastnických práv není rozvinut. Jeho rozvoji brání m.j. pomalý průběh pozemkových úprav katastrů, vysoké transakční náklady na fyzickou

identifikaci vlastnických parcel v terénu a překážky ve fyzickém přístupu k těmto parcelám na zcelených pozemcích zemědělské velkovýroby.

- (4) Struktura využití zemědělského půdního fondu a celková alokace výroby neodpovídá přírodním a klimatickým podmínkám ČR (přes 70 % zemědělského půdního fondu ČR je zorněno, kolem 50 % chovu skotu je vázáno na ornou půdu v oblastech s lepšími výrobními podmínkami). V důsledku situace na agrárním trhu vznikají zejména v příhraničních oblastech a v oblastech s méně příznivými přírodními a klimatickými podmínkami neobdělávané plochy zemědělské půdy¹².
- (5) I když restrukturalizace zemědělských podniků za období reformy pokročila, přetrvává značná polarizace ve výkonnosti podniků a v porovnání s budoucími konkurenty ve stávajících zemích EU v průměru i podstatně nižší účinnost využití výrobních faktorů (např. méně než poloviční produktivita práce v živočišné výrobě).
- (6) V důsledku aplikovaných postupů restituce a privatizace, rozvojových investic a dlouhodobé ztrátovosti podnikání jsou zemědělské podniky vysoce zadlužené. Jde o třígenerační zadluženost: předreformní dluhy vůči státu, dluhy z restituce a privatizace (transformační podíly družstev, půjčky státu na založení podniků, dluhy za privatizovaný majetek bez půdy) a nové dluhy (bankovní úvěry na provoz a investice). Zadluženost vyvolává nedostatek vnitřních zdrojů a je např. překážkou pro nabývání půdy výrobcí (včetně privatizace státní půdy) či pro nové investice potřebné pro zajištění stále přísnějších standardů životního prostředí, pohody zvířat a bezpečnosti potravin.
- (7) Příjmy zemědělských výrobců jsou zejména od druhé poloviny 90. let minulého století nepříznivě ovlivňovány extrémní rizikovostí výroby, vyvolanou mimořádnou nestálostí počasí (povodně, sucha), a také výkyvy (značnými poklesy) cen na agrárním trhu. Existuje oprávněný předpoklad, že nestálost počasí souvisí s celkovými klimatickými změnami, s jejímiž riziky pro zemědělství je nutno v koncepci ČR do budoucna počítat.
- (8) Do agrárního sektoru postupně proniká zahraniční kapitál, který zpravidla přináší zlepšení ekonomické výkonnosti podniků. I přes zákonná omezení je však pronikání zahraničního kapitálu do zemědělství, zejména v příhraničních oblastech, často spojováno se spekulativními nákupy půdy.

¹² Výměra neobdělávané půdy se odhaduje na 300 tis. ha. Neobdělávané plochy půdy navíc zvyšují riziko zaplevelování těchto ploch i okolních pozemků, náletu nežádoucích dřevin, nežádoucí změny stanovištních podmínek a v konečných důsledcích i vylidňování oblastí.

- (9) Standardy EU pro pohodu zvířat se dotknou především klecových chovů drůbeže (nosnic)¹³. Chov v tzv. neobohacených klecích bude v EU zakázán od roku 2012. Přechnodné období bylo povoleno 9 podnikům. Investiční náklady na přechod na alternativní systémy chovu si vyžádají asi 6,6 mld. Kč. Velké zemědělské podniky, zejména specializované podniky živočišné výroby bez půdy, musí v nejbližší budoucnosti vyhovovat požadavkům vyplývajícím ze zákona o integrované prevenci (ICCP).
- (10) Potravinářský průmysl ČR není dosud konsolidovaný a je charakteristický značným přebytkem výrobních kapacit (v porovnání s nabídkou domácích surovin) a dosud poměrně značným zastoupením podniků, které plně nevyhovují standardům bezpečnosti potravin EU. Situace je však různá podle oborů. Nejméně konsolidované a nepřipravené na standardy bezpečnosti potravin jsou obory v první fázi zpracování surovin (zpracování masa a mléka, mlýnský průmysl aj.)¹⁴. Prevence bezpečnosti potravin se zvýšila v důsledku přísnějších opatření státu (včetně zákazu zkrmování masokostních mouček, řešení technologických odpadů jatek, zavádění systémů HACCP ad.) k řešení krizí, vyvolaných zejména výskyty BSE a SLAK. Soulad s hygienickými a zdravotními standardy EU, včetně naplnění požadavků integrované prevence (IPPC), si vyžádá značné investiční a provozní náklady v sektoru.
- (11) Maloobchodní sektor ČR, do kterého výrazně pronikají zahraniční obchodní řetězce a který představuje rozhodující sílu na agrárním trhu, není dosud rovněž konsolidovaný a na maloobchodním trhu převládá ostrá konkurence¹⁵. Na rozdíl od potravinářského sektoru je však tento sektor v segmentu super- a hypermarketů stále nenasycený a v porovnání se situací v EU poddimenzovaný. Maloobchodní sektor přitom od roku 1995 přináší významné změny do distribučních sítí (velkoobchodu), zejména vytvářením vlastních distribučních center s přísnějšími požadavky na standardizaci a kvalitu dodávek.

¹³ Otázka pohody zvířat se pochopitelně dotýká i ostatních druhů zvířat (např. 20 % stájových kapacit skotu nevyhovuje standardům pohody zvířat), včetně dopadů např. do transportu zvířat, způsobů ustájení a krmení apod. Parametry pohody zvířat se stávají faktorem, který vymezuje kvalitu produkce (a tím i konkurenceschopnost výrobců) a to stále více i z etického pohledu spotřebitelů potravin.

¹⁴ U oborů zpracovávajících zemědělské suroviny živočišného původu lze předpokládat, že z 2 565 provozů jich 83 % splní standardy bezpečnosti potravin EU (včetně podniků, které požádaly o přechnodné období).

¹⁵ Podíl super- a hypermarketů na celkovém maloobchodu dosahuje kolem 45 %, podíl přímých zahraničních investic v top-50 maloobchodu se pohybuje kolem 80 % (na celkovém maloobchodu kolem 35 %), podíl top-5 maloobchodu na celkovém maloobchodu činí asi 30 % (v Maďarsku téměř 60 %, na Slovensku necelých 15 %).

- (12) Ekologické zemědělství je dostatečně rozvinuto a zaujímá asi 5 % zemědělské půdy ČR. Není však přiměřeně rozvinut segment trhu s produkty tohoto zemědělství; v cenách zemědělských výrobců a návazně i ve spotřebitelských cenách se zpravidla nepromítají zvýšené náklady ekologického zemědělství.
- (13) Nepotravinářské užití zemědělské produkce se soustřeďuje především na produkci řepky pro výrobu bionafty. Již v devadesátých letech minulého století byly s pomocí státu vybudovány zpracovatelské kapacity na zhruba 70 mil. t methylesteru řepkového oleje ročně. Do tohoto směru užití zemědělské produkce, který je z více důvodů vývojově velmi významný a progresivní, je však nutné zavést dlouhodobější politickou strategii a racionální podpory na bázi evropských standardů..
- (14) Agrární trh v celém řetězci (vstupy – prvovýroba – zpracovatelé - obchod) je v porovnání s vyspělými zeměmi až na výjimky (např. trh zemědělské techniky) málo rozvinutý. V rozhodujících segmentech trhu (obiloviny, olejniny, mléko, cukr ad.) působí intervence státu, které se snaží eliminovat nerovné postavení prvovýrobců na trhu a časté případy nevymahatelnosti smluv. Agrární trh je dále zatížen vysokými transakčními náklady. Ty jsou vyvolávány např. působením neformálních (kartelových) dohod nadnárodních společností, působením (lokálních) mono/oligopolů resp. mono/oligopsonů, nedostatečnou organizovaností a kooperativností výrobců a také často příliš agresivním chováním maloobchodního sektoru.
- (15) Agrární obchod ČR je ovlivněn subvencováním vývozu přebytků a je v segmentu tzv. kompetitivních výrobků poznamenán trvalou tendencí vývozu výrobků s nižší přidanou hodnotou a dovozu výrobků s vyšší přidanou hodnotou. Tato skutečnost negativně ovlivňuje bilanci agrárního zahraničního obchodu.
- (16) V prostředí EU lze předpokládat podstatné rozšíření vazeb na okolní trhy EU, včetně uvolnění stávajících vazeb v řetězci dodavatelé vstupů – zemědělci – zpracovatelé – obchod. Přizpůsobení se požadavkům rozšířeného trhu bude pro všechny jeho účastníky pro zachování jejich konkurenceschopnosti určující. Rozšíření vazeb na okolní trhy EU představuje zároveň nové příležitosti pro výrobce ČR.

2. Formulace strategických cílů koncepce zemědělské politiky ČR po vstupu do EU

Strategické cíle pro agrární sektor ČR musí reagovat na globální, evropské i specificky české vývojové problémy a výzvy, uvedené v předchozí části. Ve vztahu ke globálním problémům jde o zabránění opouštění zemědělské půdy, která by byla doprovázena širší nenávratnou

konverzí této půdy k jinému společensky nežádoucímu užití. Ve vztahu k evropským problémům jde o zvyšování konkurenceschopnosti zemědělských a potravinářských výrobků vůči třetím zemím na základě vyšší kvality, bezpečnosti, pestrosti a přidané hodnoty výrobků, o zachování zemědělské kulturní krajiny, o snížení tlaku zemědělství na snižování biologické rozmanitosti, o hlubší propojení zemědělství s rozvojem venkova a o rozšiřování nepotravinářského užití zemědělské produkce zejména jako obnovitelných zdrojů energie. To vše s přihlédnutím k nezbytné restrukturalizaci a modernizaci zemědělství a potravinářského průmyslu ČR pro zvýšení jejich konkurenceschopnosti také vůči stávajícím a nově vstupujícím zemím EU v rámci stále přísnějších environmentálních, sociálních a spotřebitelských standardů.

Strategické cíle jsou podporovány opatřeními zemědělské politiky ČR. Koncepce z principu nevymezuje kvantitativní cíle např. produkčního rozměru zemědělství ČR, nýbrž podmínky, ve kterých se budou nacházet soukromé podniky agrárního sektoru ČR a kterým se každý soukromý podnikatelský subjekt musí či může podle svých konkrétních podmínek přizpůsobit. Při respektování tradiční produkční funkce zemědělství je ambicí koncepce zemědělské politiky ČR po vstupu do EU prohloubit žádoucí změny, které byly iniciovány již v etapě ADAPTACE předchozí koncepce a odstartovat řešení nových vývojových problémů. Koncepce zemědělské politiky po roce 2003 je podporována dominantní vizí rozvoje multifunkčního zemědělství a venkova ZEMĚDĚLSKÁ KRAJINA – VODA – BIODIVERZITA - VENKOV, která je v průniku s globálními a evropskými cíli orientována na tyto hlavní cíle:

- (1) Zvyšování konkurenceschopnosti zemědělství a potravinářského průmyslu ČR vůči stávajícím i nově vstupujícím zemím EU a třetím zemím na základě zvyšování efektivnosti výroby, kvality výrobků (založené i na environmentálně šetrných výrobních postupech), bezpečnosti¹⁶, přidané hodnoty a regionální pestrosti produkce.
- (2) Zachování přiměřené zaměstnanosti v zemědělství a zlepšení životní úrovně zemědělské populace jako součásti venkovské populace snižováním důsledků zvýšené rizikovosti podnikání v zemědělství a stimulováním multifunkčního charakteru zemědělství, včetně diverzifikace zemědělství do nepotravinářského užití zemědělské produkce a do nezemědělských činností venkova.

¹⁶ Včetně zajištění sledovatelnosti původu produkce (*traceability*) v celém řetězci

- (3) Snižování rizik opouštění zemědělské půdy (s preferencí konzervace dočasně nadbytečné zemědělské půdy pro možné budoucí zemědělské využití), zlepšování scenerické hodnoty a rekreační funkce zemědělské kulturní krajiny a vesnice, včetně zvyšování rekreační hodnoty zemědělských vodních ploch a uchovávání národního kulturního dědictví významných zemědělských vodních děl, krajinných celků a zemědělské vesnické architektury.
- (4) Zvyšování schopnosti zemědělsky užívaných ploch zadržovat vodu stimulováním přeměny orné půdy na trvalé travní porosty (především v záplavových územích a v nivách vodních toků), urychlením pozemkových úprav a revitalizace zemědělských vodních toků se zohledněním přírodě blízkých způsobů retence vod, podporou odbahňování rybníků (při zachování jejich mimoprodukčních funkcí) ad.
- (5) Zlepšení kvality a čistoty povrchových a podzemních vod, které přicházejí do styku se zemědělstvím, také s ohledem na ochranu biologických vlastností a kvality půdního fondu ČR.
- (6) Soustavné zvyšování biologické rozmanitosti, kvality a biotopické hodnoty zemědělského půdního fondu ČR, včetně zalesňování dlouhodoběji nevyužívané zemědělské půdy nejhorší kvality.
- (7) Zvyšování podílu obnovitelných zdrojů energie ze zemědělství na celkové spotřebě energie v ČR a postupné směřování k „energetické soběstačnosti“ venkova z obnovitelných zdrojů.

B. AGRÁRNĚ POLITICKÝ RÁMEC PRO ZEMĚDĚLSTVÍ ČR V PROSTŘEDÍ EU

Základní podmínky ČR v prostředí EU v oblasti zemědělství vycházejí z přístupové smlouvy mezi ČR a EU podepsané v Aténách (duben 2003), z definitivní verze reformy SZP (říjen 2003) odsouhlasené summitem EU v červnu 2003 a z dalších legislativních opatření EU ve vztahu k životnímu prostředí, bezpečnosti potravin apod.

Podmínky SZP jsou vztaženy k produkčním limitům, k úrovni a podmínkám distribuce přímých plateb a k celkovému objemu a orientaci strukturálních podpor. Z větší části tyto podmínky budou platit až do doby vyrovnání úrovně přímých plateb v ČR s úrovní přímých plateb pro stávající země EU, tj. nejpozději do roku 2012/2013, tedy do horizontu předkládané strategie a koncepce zemědělské politiky ČR (reálně však do roku 2010 - viz graf 1). Kromě toho reforma SZP ponechává některá opatření k jejich dalším možným úpravám po

roce 2006 (např. reformu tržního řádu pro cukr), resp. po uzavření jednání WTO (předpoklad 2005).

Hlavní cíle sledované reformou SZP jsou následující:

- zvýšení konkurenceschopnosti zemědělství posunutím intervenčních systémů na trhu na úroveň skutečné „záchranné sítě“;
- rozvoj tržně orientovaného, udržitelného zemědělství zavedením sdružené, od produkce oddělené platby na farmu, tj. přesunem podpor od výrobců k výrobcům;
- posílení rozvoje venkova modulací podpor, tj. převedením prostředků z podpory cen a příjmů (z pilíře I SZP) do strukturálních podpor (do pilíře II SZP k podpoře životního prostředí, rozvoje venkova a bezpečnosti potravin)¹⁷;
- zlepšení bezpečnosti a kvality potravin, pohody zvířat a vztahu zemědělství k životnímu prostředí (vazbou přímých plateb na plnění příslušných 18 směrnic a nařízení EU).

Podmínky poskytování přímých plateb podle standardního systému EU (Agendy 2000), ze kterých reforma SZP i koncepce ČR vycházejí, jsou uvedeny v příloze 2. Opatření reformy SZP jsou uvedena v příloze 3.

Ve vztahu k opatřením reformy SZP je nutno z časového hlediska pro koncepci zemědělské politiky ČR po vstupu rozlišovat 3 období:

- Vstupní období 2004 – 2006, ve kterém bude ČR uplatňovat zjednodušený systém přímých plateb (SAPS – Single Area Payment Scheme) včetně podílu kompenzací v sektoru mléka za snížení intervenčních cen, s možností doplňujících národních přímých plateb (CNDP – Complementary National Direct Payments)¹⁸ a s uplatněním Zásad správné zemědělské praxe, jejichž dodržování je podmínkou poskytování přímých plateb.
- Přízpůsobovací období 2007 – 2010 (rok předpokládaného reálného vyrovnání úrovně přímých plateb v ČR s EU-15), ve kterém musí ČR transformovat systém přímých plateb z předchozího období na reformní systém SPS (Single Payment Scheme)

¹⁷ Modulace, tj. postupné snižování přímých podpor až o více než 30 %, se bude týkat jen podniků s ročním příjmem přímých podpor větším jak 5 000 eur.

¹⁸ Doplňující přímé platby (také tzv. top-up, resp. navýšené platby) lze poskytovat jedním ze tří možných způsobů: (a) podle klasického režimu Agendy 2000; (b) podle režimu reformované SZP (SPS – Single Payment Scheme); (c) podle SAPS. Platby CNDP lze přitom navyšovat u jednotlivých odvětví podle pravidel: (a) 30 procentních bodů k základu placeného ze zdrojů EU (tj. v roce 2004 na úrovni 25 % přímých plateb EU-15); (b) předvstupní úroveň zvýšená o 10 %, avšak stejná či nižší než úroveň podpory v EU-15.

založený na regionální implementaci¹⁹, s možností nepovinně uplatňovat komplexní křížové podmínky (*cross compliance*) poskytování přímých plateb (již od roku 2005) při respektování dohodnutých přechodných období pro povinné části *acquis*²⁰ a s uplatňováním dobrovolného systému zemědělského poradenství.

- Období 2011 – 2013, tj. období reálného vyrovnání úrovně přímých plateb ČR s EU-15, ve kterém bude uplatňován systém SPS z předchozího období, avšak při působení povinného *cross compliance* a modulace podpor. Systém zemědělského poradenství zůstává nepovinný.

1. Podmínky Společné zemědělské politiky EU

1.1 Produkční limity a další omezující produkční podmínky

Podmínky vztažené k produkčním limitům, na které jsou vázána tzv. prémiová práva, jsou souhrnně uvedeny v tab. B.1.1. Až na výjimky (cukr) se produkční limity v zásadě odvíjejí od struktury a objemu zemědělské výroby ČR, které se vyvinuly v období 1995 – 2000, tzn. v období nedokončené restrukturalizace zemědělství. V tomto smyslu dochází ke konzervaci výrobní struktury v podstatě z předreformního období, avšak při promítnutí výrazného poklesu výroby a výrobních faktorů. Zejména jde o promítnutí vysokého stupně zornění v relaci s limity v chovu skotu. Hlavní objemy podpor jsou vázány na tzv. základní výměru orné půdy (2 254 tis. ha) a na limity v chovu přežvýkavců. Limity v chovu přežvýkavců představují zhruba 1 mil. dobytčích jednotek (DJ), z nichž asi 800 tis. DJ je vázáno na mléko. Přitom více než 500 tis. DJ je v současnosti rozmístěno v oblastech s lepšími výrobními podmínkami.

V sektoru vína je ČR rozdělena do dvou vinařských zón – Čechy patří do zóny A a Morava do zóny B s tím, že je zde udělena výjimka z povinnosti destilovat vedlejší produkty vznikající při výrobě vína. ČR vyjednala práva na novou výsadbu vinic, určených pro pěstování kvalitních odrůd, ve výši 2 % z výměry vinic k datu přistoupení (270 až 300 ha). Bylo přiznáno právo na opětovnou výsadbu vykloučených vinic v souladu s předpisy ES a to 5 až 8 let po vykloučení (existuje tak možnost navýšit výměru vinic až na 15 000 ha).

¹⁹ Regionální implementace předpokládá rozdělení národní obálky mezi regiony (které si vymezí ČR) podle výrobní struktury s přihlédnutím k úrovni podpor 2004 – 2006 nebo v předvstupním období a s možností poskytování dodatečných podpor pro řešení specifických sektorových problémů z povinné národní rezervy.

²⁰ Pro ČR jde zejména o tzv. nitrátovou směrnici či o směrnici ke klecovým chovům nosnic s odkladem jejich úplného naplňování po roce 2009.

Dále byla vyjednána některá přechodná období, např. přechodné období do roku 2009 pro již používané klecové systémy pro nosnice, které nespĺňují technické požadavky stanovené směrnicí Rady 1999/74/ES.

1.2 Podpory

1.2.1 Přímé platby a prémie

ČR bude v období 2004 – 2006 uplatňovat zjednodušený způsob poskytování přímých plateb SAPS. Celkový objem podpor ve zjednodušeném systému se odvíjí od produkčních limitů, sazeb a dalších pravidel standardního systému, které jsou uvedeny v příloze 2. Po roce 2006 přejde ČR na reformní systém SPS. Modulace bude uplatňována od doby vyrovnání úrovně přímých plateb ČR s úrovní přímých plateb stávajících zemí EU, tj. reálně po roce 2010 (v závislosti na úrovni navýšení přímých plateb z národních zdrojů).

Zjednodušený systém v období 2004 – 2006 bude spočívat na těchto principech:

- Minimální velikost podniku, který může žádat o podpory: 1 ha zemědělské půdy.
- Minimální výměra pozemku, na kterou lze požadovat podpory: 0,1 ha zemědělské půdy.
- Celková výměra nárokovatelné zemědělské půdy: zhruba 3,329 mil. ha²¹.
- Finanční zdroje EU odvozené od produkčních limitů a od sazeb přímých plateb a premií (viz příloha 2): 190,7 mil. eur v roce 2004 s meziročním navyšováním podle přístupové smlouvy²².
- Přímá platba, která se vypočítá jako podíl finančních zdrojů EU a celkové výměry nárokovatelné zemědělské půdy, se poskytne na každý hektar nárokovatelné zemědělské půdy.
- Nárokovatelná zemědělská půda, na které lze pěstovat libovolnou plodinu či která nemusí být bezprostředně zemědělsky využívána, však musí být ošetřována „s péčí řádného hospodáře“²³.
- Navýšení přímých plateb z národních zdrojů (CNDP) do maximální výše dané přístupovou smlouvou (zpravidla na 55 – 65% úroveň plateb EU v období 2004 – 2006,

²¹ Po vstupu lze očekávat zvýšení této výměry.

²² Předpokládá se další navýšení o 25 % kompenzačních plateb EU ve výši 11,81 eur/t mléka v rámci národní kvóty v souvislosti se snižováním intervenčních cen másla a sušeného odstředěného mléka podle reformy SZP (poskytování kompenzací o rok dříve než předpokládala Agenda 2000). To představuje zvýšení národní obálky ze 190,7 mil. eur na zhruba 198,2 mil. eur.

²³ Kritéria ošetřování půdy – zásady správné zemědělské praxe – viz příloha 4.

viz tab. B.1.2) bude distribuováno podle národních pravidel odsouhlasených Evropskou komisí²⁴.

- Produkční limity – kvóty budou zachovány pro mléko, cukr, škrob a sušená krmiva.

Systém SPS po roce 2006 bude stanoven do té doby dodatečně po zhodnocení zkušeností a úrovně podpor v období 2004 – 2006, avšak s preferencí úplného oddělení plateb od produkce a jejich poskytování na plochu, tak jak doporučuje nově vstupujícím zemím Evropská komise a jak je tento systém připravován od roku 2005 ve většině zemí EU-15.

1.2.2 Horizontální plán rozvoje venkova

Necelá polovina strukturálních podpor v rámci Horizontálního plánu rozvoje venkova (HRDP) z celkového objemu asi 6 mld. Kč ročně (v rozmezí 5,7 – 6,4 mld. Kč v období 2004 – 2006) je určena na podpory méně příznivým oblastem (LFA)²⁵. Větší část druhé poloviny plateb představují podpory ve prospěch agroenvironmentálních programů a částečně i do programů předčasného ukončení zemědělské činnosti apod., do kterých se mohou zemědělské podniky zapojit. Podpory HRDP jsou podmíněny 20% spolufinancováním z národních zdrojů (viz tab. C.1).

1.2.3 Operační programy (OP)

Strukturální podpory OP zemědělství ve výši zhruba 3 mld. Kč ročně (v rozmezí 2,2 – 3,6 mld. Kč v období 2004 – 2006) jsou zaměřeny na investiční rozvoj zemědělství, lesnictví a venkova a jsou podmíněny realizací projektů v rámci příslušných věcných priorit. Mezi tyto priority patří m.j. i rozvoj malých zpracovatelských kapacit na venkově jako součást diverzifikace činností zemědělských podniků. Podpory v rámci OP zemědělství jsou podmíněny spolufinancováním z národních a u některých programů i ze soukromých zdrojů (viz tab. C.1). Otevřenou otázkou, jejíž řešení je závislé na sjednocování strukturálních fondů EU, je přímé spojení OP zemědělství s OP pro rozvoj venkova po roce 2006. Předpokládá se dále, že podniky zpracovatelského průmyslu se budou moci zapojit do operačních programů v gesci MPO, resp. do regionálních programů.

²⁴ Tato pravidla budou připravena v roce 2004.

²⁵ Podpory LFA budou vázány na trvalé travní porosty a na další specifická environmentální kritéria (např. minimální a maximální koncentraci zvířat na 1 ha plochy krmných plodin), resp. na Zásady správné zemědělské praxe. Tato kritéria jsou uvedena v příloze 4.

1.2.4 Národní podpory (state aid)

ČR bude za podmínek, společných pro EU, umožněno uplatňovat tzv. národní podpory (*state aid*). V úvahu připadají např. „zelená nafta“ či podpory PGRLF (minimálně podpory vyplývající ze smluv se zemědělskými podniky uzavřených v předvstupním období) či podpory tohoto fondu na nákup soukromé zemědělské půdy. Dále jde o specifické komoditní podpory a zejména o podpory tzv. obecných služeb – výzkumu, genetiky, vzdělávání, poradenství, propagace (včetně Marketingové agentury), informatiky atp. Každý druh podpor podléhá schválení Evropskou komisí a je po schválení zařazen do registru národních podpor EU²⁶.

1.2.5 Podpory tržních cen

Ceny zemědělských výrobců ČR budou v rámci společných tržních řádů podporovány společnými opatřeními EU v oblasti trhu. Jde zejména o vývozní subvence a podpory soukromému skladování zásob. Veškeré podpory tržních cen budou hrazeny ze zdrojů EU.

2. Ostatní podmínky EU významné pro agrární sektor ČR²⁷

2.1 Směrnice 2000/60/ES ustanovující rámec pro činnost EU v oblasti vodní politiky

Základním účelem směrnice je stanovit rámec pro ochranu povrchových a podzemních vod v rámci jednotlivých povodí evropských řek, který:

- zabrání dalšímu zhoršování kvality vody a povede ke zlepšení stavu vodních ekosystémů a suchozemských ekosystémů a mokřadů závislých na vodě;
- podpoří trvale udržitelné užívání vod založené na soustavné ochraně vodních zdrojů;
- povede ke zvýšené ochraně a zlepšení vodního prostředí, např. prostřednictvím opatření zaměřených na snižování úniku látek, které představují významná rizika pro vodní prostředí;
- zajistí cílené snižování stupně znečištění podzemních vod a zabrání jejich dalšímu znečišťování;

²⁶ V úvahu dále připadají podpory na ochranu kulturního dědictví původních plemen a odrůd a regionálních specialit, podpory projektů na nepotravinářské užití zemědělské produkce ad.

²⁷ Úplný přehled směrnic a nařízení EU, jejichž dodržování je podmínkou poskytování přímých plateb v rámci reformy SZP, je součástí přílohy 3. V této části jsou podrobněji uvedena opatření EU se specifickým důrazem na ochranu životního prostředí – vodu a biodiverzitu. S agrární oblastí souvisí i implementace dalších směrnic EU, např. směrnice č. 75/440/EEC o jakosti vod určených pro výrobu pitné vody, směrnice č. 78/659/EEC o podpoře života ryb, směrnice č. 76/464/EEC o nebezpečných látkách a další směrnice, např. ve vztahu ke krmivům (zákaz používání masokostních mouček), odpadovému a obalovému hospodářství.

- přispěje ke zmírnění účinků povodní a období sucha a tím i k zajištění dostatečných zásob povrchové i podzemní vody dobré jakosti potřebných pro udržitelné užívání vody.

Členské země musí transponovat tuto směrnici do své legislativy do konce roku 2003 a cíle směrnice naplnit do roku 2015, resp. do roku 2027 (v případě dohodnutých derogací).

2.2 Nitrátová směrnice

Cílem směrnice Rady 91/676/EEC (nitrátové směrnice) je snížení a předcházení znečištění vod dusičnany ze zemědělských zdrojů (především ze hnojení statkovými hnojivy), a to pro zajištění kvalitní pitné vody a ochrany povrchové sladké a mořské vody před eutrofizací. Základními nástroji nitrátové směrnice je zavádění Zásad správné zemědělské praxe zaměřených na ochranu vod před znečištěním dusičnany ze zemědělských zdrojů a vyhlášení tzv. akčního programu, jehož plnění je povinné ve vymezených zranitelných oblastech. ČR k zavedení nitrátové směrnice vymežila a vyhlásila zranitelné oblasti a akční program v nařízení vlády č. 103/2003 Sb. a vypracovala a publikovala Zásady správné zemědělské praxe, určené pro zemědělskou veřejnost.

Zavádění nitrátové směrnice si vyžádá zvýšené investiční náklady zejména na výstavbu a rekonstrukci skladovacích kapacit pro statková hnojiva a na rekonstrukce stájí. Vláda ČR každoročně schvaluje finanční opatření pro naplňování této směrnice. Po vstupu se předpokládá využití zdrojů OP zemědělství.

2.3 Soustava Natura 2000

Natura 2000 představuje soustavu chráněných území evropského významu, důležitých pro zachování biologické rozmanitosti evropské přírody. Povinnost vytvoření takovéto soustavy vychází ze směrnice č. 79/409/EEC o ochraně volně žijících ptáků (směrnice o ptácích) a ze směrnice č. 92/43/EEC o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (směrnice o stanovištích). Součástí směrnic jsou přílohy se seznamy druhů rostlin, živočichů a přírodních stanovišť, pro které jsou země EU povinny navrhnout seznam lokalit jejich výskytu a těm pak zajistit příslušnou ochranu tak, aby se stav takto chráněných částí přírody nezhoršoval či zlepšoval. Povinností ČR je implementovat obě uvedené směrnice do systému ochrany přírody ČR²⁸. Věcná příprava spočívá v mapování druhů a přírodních stanovišť od roku 2000 a v návrhu národního seznamu lokalit druhů a přírodních

²⁸ Právní rámec by měl být zajištěn v současnosti projednávanou novelou zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny.

stanovišť ke schválení Evropskou komisí²⁹. K datu vstupu by měly být vyhlášeny oblasti ochrany ptactva a Evropské komisi předložen návrh národního seznamu stanovišť a lokalit dle směrnice č. 92/43/EEC. Povinností ČR je vybraná území do 6 let vyhlásit za chráněná území.

Soustava Natura 2000 bude představovat částečné rozšíření stávajících chráněných území, což však nemusí vždy znamenat radikální omezování současného způsobu obhospodařování příslušného území (naopak, zachování současných způsobů se může dokonce lokálně stát podmínkou zachování daného přírodního fenoménu). Soustava tak bude představovat doplnění ochrany přírody v ČR o fenomény zvláštního zájmu ochrany z celoevropského hlediska. Plány péče budou zpravidla zachovávat současné hospodářské aktivity, pokud tyto nebudou ve významném rozporu s předmětem ochrany. Pokud podmínky ochrany zapříčiní ekonomickou újmu uživatelů či vlastníků pozemků, bude tato újma kompenzována (např. využitím vhodných agroenvironmentálních programů v rámci HRDP).

2.4 Směrnice o integrované prevenci a omezování znečištění

V EU působí směrnice č. 96/61/EC o integrované prevenci a omezování znečištění (Integrated Pollution Prevention and Control . IPPC), která byla do českého právního řádu transponována zákonem č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci a omezování znečištění, o integrovaném registru znečištění a o změně některých zákonů (zákon o integrované prevenci). Cílem zákona je aplikace kvalitativně vyšší úrovně ochrany životního prostředí a zavádění nejlepších dostupných technik (BAT). Do působnosti zákona budou od určité velikostní kategorie spadat všechny velkochovy prasat a drůbeže, potravinářské podniky, kafilérie ad. Tyto podniky budou muset nejpozději v roce 2007 splňovat požadavky zákona. Zavádění BAT a dalších opatření si vyžádá zvýšené investiční výdaje soukromé sféry.:

2.5 Hospodaření s odpady

Směrnice Rady č. 99/31/EC z 26. dubna 1999 o skládkování odpadů stanovuje tyto povinnosti pro členské země EU:

- snížit hmotnostní podíl odpadů ukládaných na skládky v roce 2010 ve srovnání s rokem 2000 o 20 %, s výhledem dalšího postupného snižování (včetně biologicky rozložitelných odpadů – BRO).;

²⁹ V současnosti probíhá digitalizace mapových podkladů. ČR je rozdělena do dvou biogeografických oblastí: kontinentální oblasti a oblasti panonicum. Návrh lokalit panonica je již připraven. Dále bylo navrženo 41 oblastí ochrany ptactva, včetně příslušných ochranných podmínek a plánů péče o lokality.

- snížit maximální množství biologicky rozložitelných komunálních odpadů (BRKO) ukládaných na skládky tak, aby podíl této složky činil v roce 2010 nejvíce 75 %, v roce 2013 nejvíce 50 % a v roce 2020 nejvíce 35 % hmotnostních z celkového množství BRKO vzniklého v roce 1995.

Tyto cíle a hodnoty jsou stanoveny v nařízení vlády ČR č. 197/2003 Sb., o Plánu odpadového hospodářství.

2.6 Obnovitelné zdroje energie

Obnovitelné zdroje energie ze zemědělství jsou podporovány v rámci SZP (uhlíkový kredit, využití půdy v klidu apod.). EU v současnosti jedná o sjednocení navazujících národních podpor a opatření a to zejména v těchto oblastech:

- vymezení obnovitelné energie jako zboží;
- stanovení oblastí (sektorů) povinného užití obnovitelných zdrojů energie (např. v městské hromadné dopravě, lesnictví ad.);
- sjednocení daňových úlev (spotřební daně, DPH) pro finální spotřebitele obnovitelných zdrojů energie.

Rada ministrů EU a Evropský parlament odsouhlasily podporu využití biopaliv pro dopravu a zvýšení podílu spotřeby těchto paliv na celkové spotřebě paliv v dopravě z 2 % v roce 2005 na 5,75 % v roce 2010. Návazně Evropská komise připravuje aktualizaci směrnice č. 92/81/EEC, která je orientována na využití a sjednocení daňových úlev pro tyto účely

ČR připravuje zákon o podpoře výroby elektrické a tepelné energie z obnovitelných zdrojů (v současnosti připraven k jednání do Vlády ČR). Podle návrhu zákona bude energetický regionální úřad předem určovat závazný roční podíl elektřiny z obnovitelných zdrojů (malé vodní elektrárny, zařízení spalující biomasu) na celkové dodávce elektřiny zákazníkům. Dále se uvažuje institut regulované ceny: elektřina z obnovitelných zdrojů by měla být prodávána distributorům za vyšší ceny než elektřina z neobnovitelných zdrojů.

C. KONCEPCE ZEMĚDĚLSKÉ POLITIKY ČR PO VSTUPU DO EU

V této části je formulována vlastní koncepce zemědělské politiky ČR po vstupu. Koncepce reaguje na dříve uvedené strategické cíle při respektování závazného rámce SZP a dalších společných opatření EU. Koncepce se realizuje prostřednictvím programů a opatření, které mají institucionální, legislativní (regulační) či stimulační povahu. U institucionálních

a legislativních opatření nejsou explicitně uváděna – až na výjimky - ta opatření, která jsou již v právním rámci ČR zakotvena či která budou muset být naplněna do doby vstupu. U opatření nejsou rozlišovány kompetence podle současných rezortů.

V rámci SZP a dalších společných opatření EU bude mít ČR prostor pro formování vlastní zemědělské politiky a to zejména v těchto oblastech:

- specifické podmínky poskytování přímých plateb (národní řešení zjednodušeného systému poskytování přímých plateb včetně navýšení z národních zdrojů v období 2004 – 2006; národní řešení systému poskytování přímých plateb po roce 2006; podmínky poskytování těchto plateb - „cross-compliance“);
- orientace a struktura podpor Horizontálního plánu rozvoje venkova;
- orientace a struktura podpor Operačního programu zemědělství;
- orientace a struktura národních podpor (*state aid*), včetně dalších strukturálních podpor k ochraně krajiny, životního prostředí, kulturního dědictví a investičního rozvoje venkova (ze zdrojů MŽP, MMR, MK ad.)..

Vzhledem k časově diferencovanému působení SZP na zemědělství a agrární sektor ČR, které vyplývá z podmínek přístupové smlouvy, je koncepce zemědělské politiky ČR po vstupu do EU členěna na tři časové etapy, etapu vstupní (2004 – 2006), etapu přizpůsobení (2007 – 2010) a etapu vyrovnání (2001 – 2013, tzn. po vyrovnání úrovně podpor zemědělství ČR s úrovní podpor stávajících zemí EU). Předpokládá se přitom, že ČR splní požadavky *acquis* k 1. 5. 2004, s výjimkou dojednaných přechodných období (např. v oblasti bezpečnosti potravin a pohody zvířat).

Každá etapa se člení shodně na jednotlivé pilíře a v jejich rámci diferencovaně na jednotlivé programy a opatření. Pilíře zemědělské politiky pro obě etapy jsou následující:

Pilíř I – Podpora příjmů zemědělců a snižování rizikovosti zemědělské výroby: odpovídá pilíři I SZP, se zaměřením především na cíl 1 koncepce.

Pilíř II – Podpora ochrany životního prostředí: je součástí strukturálních podpor pilíře II SZP, se zaměřením především na cíle 3 – 6 koncepce.

Pilíř III - Podpora restrukturalizace podniků agrárního sektoru a rozvoje venkova: je součástí strukturálních podpor pilíře II SZP, se zaměřením na cíl 1 (konkurenceschopnost, diverzifikace a rozvoj venkova, včetně zachování venkovského kulturního dědictví) a na investiční rozvoj k podpoře ostatních cílů koncepce, zejména cílů 3 – 7.

Pilíř IV – Podpora obecných služeb pro agrární sektor: je součástí strukturálních podpor pilíře II SZP, se zaměřením na rozvoj a zlepšení infrastruktury potřebné pro rozvoj agrárního sektoru, tzn. na všechny cíle koncepce. Podpora se týká rozvoje institucí a služeb pro agrární sektor a venkov, která není určena jednotlivým podnikům či obcím (výzkum, vzdělávání apod.).

V návaznosti na zemědělskou politiku ČR po roce 2000 a na nové prostředí a podmínky podnikání v EU je zemědělská politika ČR po vstupu zaměřena na odstartování zásadních změn v agrárním sektoru ČR, v zaměření a způsobech poskytování podpor podnikatelské sféře. Jde zejména o zvýšený důraz na:

- zlepšení vztahu zemědělství k životnímu prostředí (krajině, vodě, půdě, biodiverzitě), především podmíněným poskytováním přímých podpor naplňováním požadavků *cross compliance*, resp. zásad správné zemědělské praxe;
- obecné služby pro zemědělství a venkov, tzn. podporu vzdělávání, školení, poradenství a informatiky a vytváření podmínek pro zlepšení přístupu ke službám, rozvíjení horizontálních a vertikálních integrací a malého a středního podnikání venkova;
- teritoriální, resp. decentralizovaný přístup k diverzifikaci a rozvoji zemědělství a venkova na bázi lokálních, mikroregionálních a regionálních rozvojových programů a projektů.

1. Etapa VSTUPNÍ (2004 – 2006)

Zemědělská politika ČR pro etapu VSTUPNÍ je do značné míry předurčena přístupovou smlouvou a rozhodnutími ČR do konce roku 2003. Jde zejména o rozhodnutí k uplatnění zjednodušeného systému přímých plateb (SAPS) ze zdrojů EU, o rozhodnutí k úrovni navýšení přímých plateb z národních zdrojů (zhruba 23 %, což představuje celkovou úroveň přímých plateb v období 2004 – 2006 ve výši 48 – 58 % úrovně stávajících zemí EU) a ke způsobu jeho rozdělení a o rozhodnutí k věcné a finanční struktuře HRDP, OP zemědělství a národních podpor.

Přehled programů a opatření podle jednotlivých pilířů ukazuje tab. C.1a. Celkové porovnání objemu podpor zemědělství v období 2001 – 2002 (20,6 mld. Kč) s možným objemem podpor ve startovacím období 2004 – 2006 (ročně v průměru 30,5 mld. Kč při navýšení přímých podpor z národních zdrojů o 5,2 mld. Kč) ukazuje tab. C.1b. Celkové podpory se zvýší o téměř polovinu, z toho přímé platby více než čtyřikrát.

Na celkové částce 30,5 mld. Kč se pilíř I podílí 64 % (více než 62 % podpor pilíře I je však podmíněno dodržováním zásad správné zemědělské praxe), pilíř II asi 12 %, pilíř III 17 % a pilíř IV kolem 7 %. Z hlediska zdrojů podpor (bez uvažování soukromých zdrojů v rámci OP zemědělství) připadá 56 % na zdroje EU a 44 % na národní zdroje.

V období 2004 – 2006 se musí zemědělská politika a agrární sektor ČR připravit na zásadnější změny po roce 2006, které vyplývají ze stávajících i očekávaných problémů a výzev. Některá opatření zemědělské politiky pro období po roce 2006 jsou podmíněna jejich výzkumnou, analytickou a projekční přípravou v období 2004 – 2006, včetně uplatnění pilotních projektů. Jde zejména o tyto oblasti:

- Výzkum, projekce a pilotní projekty v oblasti vztahu zemědělství k vodní složce a dalším složkám životního prostředí, s výstupy zahrnujícími technologické systémy i opatření uplatnitelná v zemědělské politice po roce 2006, s preferencí preventivních namísto sanačních postupů³⁰. Jde zejména o teritoriální vymezení, navržení vhodných technologických systémů a opatření státu k jejich prosazování pro tyto oblasti zemědělského půdního fondu ČR:
 - . zvláště chráněná území dle národní legislativy (tj. včetně oblastí dotčené systémem NATURA 2000 a území významná z hlediska ochrany přírody ve vazbě na mezinárodní úmluvy³¹;
 - . zranitelné oblasti dusíkem³²;
 - . ochranná pásma vodních nádrží na pitnou vodu;
 - . oblasti citlivé na záplavy v rámci vodohospodářských opatření;
 - . oblasti citlivé na vodní erozi;
 - . horské oblasti;
 - . pěstování geneticky modifikovaných rostlin - zpracování koncepce oblastí bez pěstování geneticky modifikovaných plodin s ohledem na ekologicky citlivá území (včetně systémů koexistence různých typů zemědělského hospodaření)³³.

³⁰ Základním výstupem by měly být inovované zásady správné zemědělské praxe jako podmínky poskytování přímých plateb v etapě PŘÍZPŮSOBENÍ a specificky uplatnitelné v jednotlivých dále uváděných environmentálně citlivých oblastech.

³¹ Např. Úmluva o mokřadech (Ramsar).

³² Včetně přípravy Národního plánu na snížení nebezpečí a ohrožení z používání pesticidů ve smyslu rozhodnutí EU o „Tematické strategii udržitelného používání pesticidů“, která vychází z 6. akčního programu ES z června 2002. Jde také o vazby na upravenou směrnici č. 79/117/EEC k uvádění na trh a používání výrobků na ochranu rostlin a na směrnici č. 96/59/EC k odstraňování PCB/PCT.

- Řešení odpadů z podniků agrárního sektoru (včetně návrhů na možné zavedení „účetnictví živin“ v zemědělských podnicích)³⁴ a efektivní technologické a systémové řešení hospodaření s obaly v zemědělství (zejména s obaly na pesticidy) a v navazujících sektorech.
- Institucionální otázky vztažené k trvale udržitelnému hospodaření s přírodními zdroji v zemědělství (vlastnická práva, užívací práva apod.), včetně případných návrhů na změny v kompetencích a náplních jednotlivých resortů (např. soustředění kompetencí v problematice celkového venkovského prostoru – extravilánu a intravilánu).
- Předpoklady dosahování vyšší kvality a vyššího stupně zpracování agrárních komodit a potravinářských výrobků pro zvýšení konkurenceschopnosti agrárního sektoru ČR.
- Rozvoj informačních a komunikačních technologií pro podnikatelskou sféru, státní administrativu v zemědělství a pro rozvoj venkova, a včetně informačních systémů o složení a bezpečnosti potravin.
- Sociální a lidský kapitál venkova a rozvoj struktury osídlení ve vztahu k rozvoji multifunkčního zemědělství.
- Výzkum a analytická příprava v oblasti ekonomiky a trhu agrárního sektoru od roku 2004, s výstupy včetně regulačních či stimulačních resp. kompenzačních opatření uplatnitelných v zemědělské politice po roce 2006. Jde o komplexní vyhodnocení účinnosti podpor zemědělské politiky 2004 - 2006, zejména z hlediska naplňování cílů politiky a účinnosti transferu podpor, a optimalizace nástrojů zemědělské politiky pro trvale udržitelný rozvoj zemědělství a venkova v dalším období. V tomto rámci jde také o:
 - . kvantifikace dopadů reformy a revize SZP při dodržení podmínek IPPC, využití strukturálních fondů k investičním opatřením tak, aby v roce 2007 byly podniky připraveny na hodnocení IPPC;
 - . kvantifikace dopadů reformy a revize SZP v sektoru mléka, cukru a případně dalších komodit;

³³ Evropská komise vydala v roce 2003 doporučení č. 2003/556/EC, týkající se metodických pokynů pro formování národních strategií a postupů k zajištění koexistence geneticky modifikovaných plodin s konvenčním a ekologickým zemědělstvím. V budoucnosti se očekává vydání směrnice či nařízení EU pro tuto oblast. Do té doby budou metodiky připravovat jednotlivé země EU.

³⁴ Mimo výzkum je nezbytné nakládání s odpady v agrárním sektoru uvést do souladu se zákonem č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů, s Plánem odpadového hospodářství ČR a s Plány odpadového hospodářství jednotlivých krajů. V rámci výzkumu se orientovat i na stimulaci používání hnojiv s využitím biologicky rozložitelných odpadů (především kompostů) a na návrh věcných, legislativních a finančních opatření v souvislosti s připravovanou směrnicí EU k biologickému zpracování bioodpadů.

- . celkové dopady nových podmínek multifunkčního zemědělství do struktury výroby a ekonomiky agrárního sektoru a komplexní podmínky poskytování podpor zemědělství ve vztahu k životnímu prostředí a bezpečnosti potravin po roce 2006, včetně podpory ekologického zemědělství a tradičních, resp. regionálních (krajových) odrůd plodin a plemen zvířat.
- . celkové dopady multifunkčního zemědělství do životní úrovně zemědělských domácností, resp. venkovských domácností (na základě rozšíření statistiky rodinných účtů ČSÚ);

Nutné musí být také sladění a propojení strukturálních podpor pro rozvoj zemědělství a venkova s dalšími oblastmi strukturálních podpor EU, zejména podpor operačních programů pro Cíl 1 (např. OP pro rozvoj infrastruktury - obnovení krajiny pro čelení povodním či Společný regionální OP - doprava, informační a komunikační technologie apod.). Dále jde o vazby na regionální projekty zaměřené na podporu venkova, včetně vazeb na program LEADER+.

2. Etapa PŘIZPŮSOBENÍ (2007 – 2010)

V etapě PŘIZPŮSOBENÍ by mělo dojít k implementaci opatření, z nichž větší část bude výzkumně a analyticky připravena v etapě VSTUPNÍ tak, aby byly s větším důrazem nastartovány žádoucí změny v agrárním sektoru ČR, které budou probíhat i za horizontem roku 2013.

Za předpokladu, že úroveň navýšení přímých podpor z národních zdrojů zůstane nominálně i po roce 2006 v roční výši 5,2 mld. Kč, dojde k souběhu úrovně přímých podpor stávajících zemí EU a ČR již v roce 2009 (v případě větších podniků s ročním objemem přímých podpor více jak 5 000 eur na podnik), resp. v roce 2011 (v případě menších podniků). Tento souběh ukazuje graf 1. Do doby souběhu přímých podpor budou opatření reformy SZP modifikována v souladu s přístupovou smlouvou a s definitivním zněním této reformy (říjen 2003). Od roku 2007 bude zjednodušený systém přímých plateb (SAPS) transformován na systém plateb oddělených od produkce (SPS) podle minimálních požadavků a možností řešení reformované SZP. Nadále budou působit podmínky poskytování přímých plateb podle aktualizovaných zásad správné zemědělské praxe (zejména s využitím výsledků výzkumu 2004 – 2006), resp. podle dobrovolně přijatých zásad *cross compliance*.

Za předpokladu nominálně přibližně stejných ročních objemů podpor HRDP, OP zemědělství a národních podpor jako v roce 2006, je prostor pro zemědělskou politiku ČR vymezen

zvoleným způsobem oddělení přímých plateb od produkce (v rámci pravidel SZP) a především orientací strukturálních a národních podpor. V rámci HRDP jde o posílení důrazu na vztah zemědělství k vodní složce životního prostředí, v rámci OP zemědělství jde o větší důraz na investice do zlepšování pohody zvířat a do rozvoje venkova, včetně diverzifikace zemědělských podniků do nezemědělských činností (turistika, řemesla apod.).

Přehled programů a opatření v jednotlivých pilířích pro období 2007 – 2010 ukazuje tab. C.2a. Celkové porovnání objemu podpor zemědělství v období 2004 – 2006 (30,5 mld. Kč) s možným průměrným ročním objemem podpor v období 2007– 2010) (36,4 mld. Kč při navýšení přímých podpor z národních zdrojů o 5,2 mld. Kč) ukazuje tab. C.2b. Celkové podpory se zvýší o pětinu, z toho přímé platby o téměř 50 %. Na celkové částce 36,4 mld. Kč se pilíř I podílí 70 % (přes 70 % podpor pilíře I je však podmíněno dodržováním zásad správné zemědělské praxe), pilíř II asi 10 %, pilíř III 15 % a pilíř IV 5 %. Z hlediska zdrojů podpor (bez uvažování soukromých zdrojů v rámci OP zemědělství) připadá 65 % na zdroje EU a 35 % na národní zdroje.

3. Etapa VYROVNÁNÍ (2011 – 2013)

Předpokládá se, že po roce 2011 bude zemědělská politika ČR plně podřízena reformované SZP, tak jak byla odsouhlasena v roce 2003 (s možnými revizemi po roce 2006). Po roce 2011 budou také přímé podpory hrazeny plně ze zdrojů EU, avšak při uplatnění modularity těchto podpor, tzn. převodu části přímých podpor větších podniků (s ročním objemem přímých podpor větším jak 5 000 eur) do strukturálních podpor (tzn. s možným navýšením OP zemědělství po roce 2011 o zdroje získané uplatněním modularity na úkor přímých plateb). Předpokládá se rovněž zhruba 20% navýšení zdrojů pro HRDP.

V letech 2012 – 2013 by mělo dojít - při uplatnění modulace - k plnému financování přímých plateb ze zdrojů EU při povinném respektování podmínek *cross compliance*. Přehled programů a opatření v jednotlivých pilířích pro období 2011 – 2013 ukazuje tab. C.3a. Celkové porovnání objemu podpor zemědělství v období 2007 – 2010 (36,4 mld. Kč) s možným průměrným ročním objemem podpor v období 2011 – 2013 (39,3 mld. Kč) ukazuje tab. C.3b. Celkové podpory se zvýší o 9 % a přímé platby o 5 %. V důsledku modulace se předpokládá zvýšení podpor v rámci OP zemědělství o více než čtvrtinu. Obdobně dojde ke zvýšení i zdrojů na HRDP. Na celkové částce 39,3 mld. Kč se pilíř I podílí 68 % (asi 71 % podpor pilíře I je však podmíněno dodržováním *cross compliance*), pilíř II asi 12 %, pilíř III 16 % a pilíř IV 5 %. Z hlediska zdrojů podpor (bez uvažování soukromých zdrojů v rámci OP

zemědělství) připadá 80 % na zdroje EU a 20 % na národní zdroje. V orientaci HRDP i OP zemědělství jde o další posílení trendů z předchozí etapy, zejména pokud jde o vztah zemědělství k životnímu prostředí a k rozvoji venkova.

D. OČEKÁVANÉ DOPADY KONCEPCE ZEMĚDĚLSKÉ POLITIKY ČR PO VSTUPU DO EU DO EKONOMIKY A STRUKTURY AGRÁRNÍHO SEKTORU ČR

Koncepce zemědělské politiky ČR po vstupu do EU v zásadě předpokládá, že převážná část ekonomických a strukturálních problémů bude řešena soukromými subjekty v rámci daných ekonomických a odbytových podmínek. Týká se to např. další restrukturalizace a konsolidace podniků a jejich kooperace a integrace na trhu. Stát spolu se zdroji EU bude působit na příjmovou stránku zemědělských podniků (především z hlediska snižování rizik zemědělského podnikání) a na orientaci soukromých subjektů v agrárním sektoru v žádoucích směrech. Změny orientace subjektů jsou podporovány regulačními (legislativními) a stimulačními opatřeními. Významně bude stát působit podporou obecných služeb (výzkumu, informatiky, poradenství, vzdělávání ad.).

Celkovou rekapitulaci zdrojů na zemědělskou politiku ČR v jednotlivých letech období 2004 – 2013 v rozložení na zdroje EU a národní zdroje ukazuje graf 2.

Z hlediska hlavních cílů, sledovaných jednotlivými programy a opatřeními politiky (viz tab. D.2 a graf 3) je v etapě VSTUPNÍ naprostá většina podpor (přes 64 %) orientována na zajištění příjmů zemědělců a snižování rizikovosti zemědělské výroby (cíl 2). Kolem 21 % podpor je orientováno na zajištění konkurenceschopnosti (cíl 1) a necelých 12 % na životní prostředí, především na zvyšování přirozené biodiverzity (cíl 6). Většina opatření zejména pilíře I však sleduje prostřednictvím zásad správné zemědělské praxe či podmínek *cross compliance* další (vedlejší) cíle (viz tab. D.2 a graf 4). Jde zejména o všechny environmentální cíle (cíle 3 – 6) a o cíle vztažené k posilování konkurenceschopnosti (včetně kvality a bezpečnosti potravin). Relativně nejmenší podíl přímých i nepřímých podpor je vázán na obnovitelné zdroje energie (cíl 7), kde se však předpokládá působení legislativních regulačních opatření (např. povinný podíl obnovitelných zdrojů v pohonných hmotách, povinné používání obnovitelných zdrojů ve vybraných sektorech národního hospodářství) doplněných o některé investiční podpory, podpory v rámci „uhlíkového kreditu“ či podpory spotřebitelů (snižené spotřební daně či DPH). .

Z hlediska hlavních cílů, sledovaných jednotlivými programy a opatřeními politiky se v etapě PŘIZPŮSOBENÍ a VYROVNÁNÍ posiluje orientace politiky z předchozí etapy. Naprostá většina podpor (téměř 70 %) je opět orientována na zajištění příjmů zemědělců a snižování rizikovosti zemědělské výroby (cíl 2), což souvisí se zvyšováním přímých podpor ze zdrojů EU. Kolem 15 – 16 % podpor je orientováno na zajištění konkurenceschopnosti v produkci soukromého zboží (cíl 1). V agroenvironmentálních podporách dochází k přesunu podpor ve prospěch vodní složky životního prostředí (cíle 4 a 5, do kterých je investováno asi 12 - 13 % podpor). Tak jako v předchozí etapě však většina opatření sleduje další (vedlejší) cíle. Jde zejména o všechny environmentální cíle (cíle 3 – 6) a o cíle vztažené k posilování konkurenceschopnosti (včetně kvality a bezpečnosti potravin).

I když naprostá většina podpor je orientována na zlepšení příjmů zemědělců a snížení rizikovosti podnikání v zemědělství, podmínky jejich poskytování z hlediska dodržování směrnic a standardů k životnímu prostředí a bezpečnosti potravin (zásady správné zemědělské praxe, *cross compliance*) by měly být dostatečnou zárukou zásadního posunu v nové orientaci zemědělské politiky ČR. Naplňování těchto podmínek je umožněno jak zaměřením strukturálních programů HRDP, tak investičních podpor v rámci OP zemědělství (ve vazbě na operační programy v gesci jiných resortů).

Komplexní vyhodnocení krátkodobých i dlouhodobých dopadů navrhované koncepce do struktury a ekonomiky agrárního sektoru bude předmětem samostatné dopadové studie. V dané etapě prací lze s využitím dosavadních modelových propočtů a dalších podkladů vymezit souhrnné hypotézy dopadů a rizik vztažených k hlavním aspektům realizace koncepce, tak jak je uvedeno v příloze 5 a v souhrnné podobě v následujících bodech:

- podstatné zlepšení ekonomické situace zemědělských podniků, avšak při absorbování značné části vícenásobně vyšších přímých podpor (proti současnosti) zvýšenými náklady na práci a půdu a postupně i na dodržování podmínek *cross compliance*, vyrovnáváním vnějších i vnitřních dluhů podniků, nezbytným investičním rozvojem a řešením rizikovosti podnikání v zemědělství;
- pokračování restrukturalizace zemědělských podniků, spojené zejména s postupným přesunem chovu skotu (produkce mléka a zástavových jatečných zvířat) z nížin do podhorských a horských oblastí a s rozšiřováním TTP v těchto oblastech na úkor orné půdy;

- pouze mírné zvýšení plochy zemědělské půdy bez zemědělské produkce (ošetřované však „s péčí řádného hospodáře“ a tedy s nárokem na poskytování přímých plateb);
- celkové zvýšení zemědělské produkce zejména v obilovinách a olejninách a při zrušení penalizačních poplatků za překračování mléčných kvót i v chovu skotu; určitý – možná jen přechodný – pokles produkce lze očekávat v chovu prasat a drůbeže;
- pouze postupný rozvoj multifunkčního charakteru zemědělství zejména v oblastech s lepšími podmínkami, který nabude na větší intenzitě až v závěrečném období časového horizontu koncepce;
- tendence k zvětšování výměry zemědělských podniků (především podniků na bázi individuálního vlastnictví, resp. na bázi družstev a společností, ve kterých se podstatně zvýší koncentrace majetku a ekonomické síly managementu), která převáží tendenci k zakládání nových podniků rodinného (a často také jen samozásobitelského) charakteru;
- pronikání zahraničního kapitálu a domácího nezemědělského kapitálu do podnikání v zemědělství (resp. do podnikání na půdě);
- pomalé zlepšování vztahu zemědělství k životnímu prostředí a venkovu, které by mělo nabýt na intenzitě po roce 2006, avšak s rizikem zhoršování vztahů zemědělství k rozvoji lidského a sociálního kapitálu venkova;
- urychlení konsolidace potravinářského průmyslu, spojené s dalším poklesem počtu středních a větších podniků, avšak s možným růstem počtu menších podniků jako součást podporované diverzifikace aktivit venkova a rozvoje regionálních a speciálních produktů;
- růst objemu agrárního zahraničního obchodu (dovozu i vývozu), zejména jako „intraobchodu“ v rámci jednotného trhu EU, avšak s rizikem pokračování převahy vývozu produktů s nižší přidanou hodnotou a dovozu produktů s vyšší přidanou hodnotou, a růstu dovozu brambor, ovoce, zeleniny a masa z nově vstupujících zemí EU (Polska, Maďarska).

Příloha 1**Závěrečná deklarace 2. konference k rozvoji venkova (Salcburk, listopad 2003)**

1. Živoucí venkov není jen v zájmu venkovské společnosti, ale společnosti jako celku. Investice do širší venkovské ekonomiky a venkovských společenství jsou klíčové pro zvýšení přitažlivosti venkovských oblastí, pro podporu trvale udržitelného růstu a vytváření nových pracovních příležitostí, zvláště pro mladé lidi a ženy. Toto musí být založeno na specifických potřebách různých oblastí a budováno s plným využitím potenciálu venkovských oblastí a společenství. Živoucí venkov je základní podmínkou pro zemědělství, stejně jako zemědělské aktivity jsou základní pro živoucí venkov.
2. Význam zachování rozmanitosti evropského venkova a podpory služeb poskytovaných multifunkčním zemědělstvím se stále zvyšuje. Řízené využívání obhospodařovaného prostoru a lesů bude sloužit k ochraně a uchování evropského rozmanitého kulturního dědictví, zvláště v odlehlejších venkovských oblastech s jejich lokalitami značné přírodní hodnoty.
3. Klíčovým cílem musí být dosažení konkurenceschopnosti zemědělského sektoru, přitom je třeba brát v potaz zemědělský potenciál rozmanitých venkovských oblastí. Toto je zvláště důležité v nových členských státech, kde se očekává restrukturalizace zemědělství. Ve všech členských zemích musí trvale udržitelný hospodářský růst zemědělského sektoru vycházet z diverzifikace, inovace a produktů s vyšší přidanou hodnotou na základě požadavků spotřebitelů.
4. Ve všech venkovských oblastech rozšířené EU musí být uplatňována politika rozvoje venkova, aby zemědělci a další aktéři venkovských oblastí mohli naplnit požadavky vyplývající z pokračující restrukturalizace zemědělského sektoru, závěrů reformy Společné zemědělské politiky a měnících se modelů zemědělského obchodu.
- 5- Politika rozvoje venkova musí sloužit potřebám širší společnosti ve venkovských oblastech a musí přispět k její soudržnosti. Posílení širších venkovských společenství podpoří trvale udržitelný rozvoj ve venkovských oblastech, požadovaný všemi obyvateli venkova.
- 6- Politika rozvoje venkova by měla být uplatňována v partnerství mezi veřejnými a soukromými organizacemi a občanskou společností v souladu s principy subsidiarity. Aby bylo možné odpovídat účinně na místní a regionální požadavky, musí mezi obyvateli

venkova existovat stálý dialog při navrhování, zavádění, monitorování a hodnocení programů rozvoje. Podpora EU určená venkovským oblastem musí vycházet z iniciativy přímo z venkovských oblastí, na základě místního partnerství, s využitím zkušeností získaných z iniciativy LEADER. Musí být ponechán dostatečný prostor pro zavádění nových a rozvíjejících způsobů spolupráce na místní úrovni.

7. Partnerům spolupracujícím na programech musí být dána větší zodpovědnost, aby mohli připravit promyšlené strategie, založené na jasně definovaných cílech a požadovaných výsledcích. Předpokladem je větší transparentnost a zúčtovatelnost, založená na sledování a hodnocení programů. Je nezbytné zajistit dostatek kapacit. Partnerství musí umožnit výměnu zkušeností, vzájemnou spolupráci a sdílení osvědčených postupů.
8. Politiku EU zaměřenou na rozvoj venkova je nezbytné a současně velmi naléhavé výrazně zjednodušit. Základem jejího naplňování musí být jeden programovací, finanční i kontrolní systém, připravený přesně podle potřeb rozvoje venkova.

Příloha 2**Přímé platby a prémie podle standardního systému EU (Agendy 2000)**

Startovací výše plateb: 25% v roce 2004 (to představuje národní obálku ve výši 190.7 mil. eur) s 5% nárůstem do roku 2007 (40%) a dále nárůst o 10 % ročně. Existuje možnost navýšit 30 % přímých podpor z národních zdrojů, tj. na úroveň 55 %, 60 % a 65 % za období 2004 až 2006. U komodit, kde ČR poskytovala vyšší přímou podporu v roce 2003, je možné dorovnání na úroveň roku 2003 plus 10 %, max. do výše EU. U přímých plateb na škrobárenské brambory může ČR od vstupu dorovnat tuto platbu na 100 % úrovně EU. Existuje dále možnost navýšit přímé platby až o 20 % z celkových zdrojů EU určených na rozvoj venkova (tj. z celkové sumy 480 mil. Eur; zhruba 1 mld. Kč ročně).

Plodiny na orné půdě

Platba se poskytuje na tzv. základní plochu plodin na orné půdě (obiloviny; vybrané olejnin, luskoviny a jednoleté píce; technické plodiny a řízený úhor – půda uvedená do klidu). Plná výše platby činí 63 Eur na tunu obilovin při referenčním výnosu 4,2 t (u luskovin 72,5 Eur/t referenčního výnosu). Podmínkou pro udělení platby je vyjmutí nejméně 10 % základní plochy z produkce, kde mohou být pěstovány jen předepsané druhy plodin pro nepotravinářské využití. Tato podmínka platí jen pro větší výrobce, jejichž produkční potenciál ze základní výměry převyšuje 92 t obilovin (tj. zhruba od 22 ha v podmínkách ČR).

Bramborový škrob

Výše přímé platby na tunu bramborového škrobu je v současnosti 110,54 Eur/t škrobu. Po přepočtu podle obsahu škrobu v bramborách činí pro hospodářský rok 2002/2003 při 18% škrobnatosti brambor přímá platba 23,42 Eur/t brambor za předpokladu úhrady minimální CZV ve výši 37,78 Eur/t. Po splnění podmínek kvóty náleží výrobcí škrobu další prémie ve výši 4,714 Eur/t brambor. V přístupové smlouvě je pro ČR dojednána možnost dorovnání podpor do 100% úrovně.

Sušená krmiva

Předmětem podpory na sušená krmiva může být: vojtěška, jetel, lupina, vičenec, vikev a jiné krmné píce s výjimkou sena, krmné kapusty a produktů obsahujících seno. Pro ČR je významná pouze podpora uměle sušených krmiv (úsušky). Podpora činí 68,83 Eur/t uměle sušeného krmiva a protože se nejedná o přímou platbu, nepodléhá krácení.

Cukr – systém kvót.

Produkce cukru se týká limity pro kvótu A (pouze pro tuzemskou spotřebu) a B (tuzemská spotřeba a export). Je stanovena základní CZV cukrovky standardní jakosti, minimální CZV cukrovky A a cukrovky B a dále intervenční cena cukru. Systém je tzv. samofinancovaný: z každého kg cukru kvóty A a B se odvádí tzv. cukerná dávka ve výši 2 % intervenční ceny a z kvóty B dalších až 37,5 %. Získané prostředky jsou odváděny do rozpočtu EU. Z takto získaných zdrojů je pak subvencován vývoz cukru B do třetích zemí.

Přadné rostliny

Zpracovatel má nárok na podporu při zpracování lnu na dlouhé vlákno (160 Eur/t do roku 2005/2006, resp. 200 Eur/t od marketinkového roku 2006/07). Při zpracování lnu na krátké vlákno a konopí je pro zpracovatele do roku 2005/06 stanovena podpora na zpracování ve výši 90 Eur/t vlákna. Protože se nejedná o přímou platbu, nevztahuje se na ni krácení. Podpora pěstitelům lnu je zahrnuta v rámci základní plochy.

Zpracované ovoce a zelenina

Pomoc se poskytuje organizacím producentů, které dodávají rajčata, broskve a hrušky sklizené v EU pro výrobu některých zpracovaných produktů. Sazba podpory na tunu činí 34,50 Eur u rajčat, 47,70 Eur u broskví a 161,70 Eur u hrušek. Jde o podporu zpracovatelům, která není přímou platbou a proto také není krácena.

Osiva

Platba je stanovena pro výrobce osiva – pěstitele na 100 kg certifikovaného osiva některých druhů (pro ČR připadá v úvahu len, konopí, trávy a leguminózy). Produkce osiv není limitována, avšak celková výše podporovaného osiva je omezena referenčním obdobím 1996/1997 až 2000/2001 se zvýšením o 5 %. Jde o přímou platbu, proto se na ni vztahuje krácení.

Chmel

Podpora činí 480 Eur/ha a poskytuje se pouze prostřednictvím uznaného sdružení producentů. Platba se poskytuje i v případě dočasného opuštění od produkce nebo při vykloučení chmelnice, pokud byly tyto platby v roce 1997 vedeny jako produkční. Jde o přímou platbu, proto se na ni vztahuje krácení.

Prémie za mléko

Sazba mléčné prémie činí 5,75 Eur/t pro rok 2005, 11,49 Eur/t pro rok 2006 a 17,24 Eur/t pro rok 2007. Prémie patří mezi přímé platby a vztahuje se na ní krácení. Navíc se uplatňuje dodatečná mléčná prémie. Pro rok 2005 je výše dodatečné mléčné prémie stanovena na 2,59 Eur/t mléka, pro rok 2006 na 5,17 Eur/t a pro rok 2007 na 7,76 Eur/t. Tato výše je vypočtena z přiznané celkové sumy dodatečné prémie na vyjednanou národní kvótu.

Prémie na krávy bez tržní produkce mléka.

Sazba prémie na KBTPM (včetně jalovic nad 7 měsíců) činí 200 Eur/ks za kalendářní rok. Existuje možnost dorovnání podpor na 100 %, za podmínky dodatečné konzultace s Evropskou komisí. ČR může rozhodnout o zvýšení sazby maximálně o 50 Eur/ks a toto zvýšení může být za určitých podmínek zčásti financováno ze zdrojů EU jako samostatná dodatečná národní prémie. Dodatečná národní prémie může být vyplacena pouze na zvíře, na které je ve stejném roce požádáno o přímou podporu na KBTPM. Pokud se farma žadatele nachází v regionech vymezených jako oblasti s méně příznivými podmínkami (Less Favourable Areas – LFA), prvních 24,15 Eur této dodatečné prémie se hradí ze zdrojů EU. Dodatečná prémie je plně hrazena ze zdrojů EU a její výplata je vázána na splnění následujících podmínek: 30% z celkového stavu krav představují KBTPM a 30% poraženého samčího skotu (oklasifikovaného na jatkách podle systému SEUROPO) spadá do tříd S a E. Dodatečná prémie bude vyplácena podle modelu pro přímé platby, tedy v prvních třech letech po vstupu do EU s krácením na 25 %, 30 % a 35 %. Podpora se poskytuje pouze při splnění podmínky, že koncentrace zvířat bude menší než 1,8 DJ/ha krmných ploch a dále za podmínky, že podíl krav v rámci podporovaných kusů zvířat dosahuje alespoň 60 % a podíl jalovic nad 7 měsíců alespoň 15 %.

Dodatečné platby na skot (celková národní obálka 8 776 017 Eur)

Na základě objektivních kritérií, zejména se zřetelem na konkrétní výrobní strukturu a podmínky, mohou členské státy EU vyplácet chovatelům skotu dodatečné platby k porážkovým premiím na kus (na jatečné býky a voly, na jalovice, na dojené a nedojené krávy, s výjimkou telat).

Porážková prémie na skot

Porážková prémie je určena chovatelům skotu všech kategorií, kteří chovají po určitou dobu zvířata, jimž přísluší podpora, následně je nechají porazit nebo je vyvezou mimo EU a podají žádost o podporu na dospělý skot (býci, voly, krávy a jalovice ve věku od 8 měsíců) či telata

ve věku od 1 do 7 měsíců o hmotnosti jatečně opracovaného těla do 160 kg (v případě vývozu nesmí živá hmotnost překročit 290 kg). Sazba porážkové prémie na ks činí 80 Eur u dospělého skotu a 50 Eur u telat. Porážková prémie na skot bude vyplácena podle modelu pro přímé platby, tedy s krácením na 25 %, 30 % a 35 %.

Speciální prémie na býky a voly

Sazba prémie činí 210 Eur na býka a 150 Eur na vola v příslušné věkové třídě (pokud je prémie poskytnuta dvakrát v životě vola, činí 300 Eur/ks). ČR bude prémie poskytovat v době porážky zvířete, přičemž jatečně opracované tělo býka musí vážit nejméně 185 kg, resp. 340 kg. ž.hm. Podpora se poskytuje pouze při splnění podmínky, že koncentrace zvířat bude menší než 1,8 DJ/ha krmných ploch.

Extenzifikační prémie

Sazba prémie činí 100 Eur/DJ, pokud je v období od 1. ledna do 31. prosince příslušného roku dodržena maximální intenzita chovu skotu, ovcí a koz ve vztahu ke krmné ploše na úrovni 1,4 DJ/ha. V ČR bude poskytována extenzifikační prémie ve výši 80 Eur/ks při intenzitě nižší než 1,4 DJ/ha krmné plochy.

Prémie na bahnice a kozy

Předmětem prémie je bahnice nebo koza (s masnou produkcí), která se alespoň jednou obahnila (okozlila), nebo dosáhla věku nejméně jednoho roku. Sazba na bahnici činí 21 Eur; při uvádění na trh mléka nebo mléčných výrobků z ovčího mléka je prémie snížena na 16,8 Eur. Výše prémie na kozu je 16,8 Eur. ČR je dána možnost dorovnávat sazbu na 100 % unijní výše. ČR musí rozhodnout o rozdělení národní obálky ve výši 71 000 Eur.

Příloha 3**Opatření reformy Společné zemědělské politiky EU****1. Horizontální oblast****1.1 Odstranění vazby přímých plateb na zemědělskou produkci (decoupling)**

Je zavedena jednotná platba na farmu. Zemědělský výrobce tak bude získávat jednu platbu namísto několika komoditně orientovaných plateb a to jako roční průměr plateb, které obdržel v referenčním období 2000 – 2002. Jednotná platba, kterou lze regionálně diferencovat, se vypočítává z ročního průměru plateb děleno nárokovatelnou (oprávněnou) plochou.

Minimální požadavky na decoupling, které musí každá země EU naplnit nejpozději od roku 2007¹:

- členský stát si může ponechat 25 % z přímé platby na plodiny na orné půdě (40 % v případě tvrdé pšenice) jako vázané na produkci;
- v odvětví chovu ovcí si může členský stát ponechat 50 % přímých plateb vázaných na produkci, včetně plateb na oblasti LFA;
- v odvětví chovu jatečného skotu má členský stát možnost jedné z těchto voleb:
 - . ponechat si 100 % premií na krávy bez tržní produkce mléka a 40 % porážkových premií (všechny ostatní prémie se stanou součástí jednotné platby);
 - . ponechat si 100 % premií na krávy bez tržní produkce mléka (všechny ostatní prémie se stanou součástí jednotné platby);
 - . ponechat si 75 % ze zvláštních premií na býky a voly (zbylých 25 % těchto premií a všechny ostatní prémie v tomto sektoru se stanou součástí jednotné platby).

Dále si může členský stát založit 10% národní resp. regionální rezervu (obálku) z té části podpor, u kterých byla přerušena vazba na produkci. Z této obálky může členský stát poskytovat podpory na zvláštní formy hospodaření důležité z hlediska ochrany životního prostředí a zlepšování kvality či odbytu produkce. Členský stát si dále vytvoří národní rezervu ve výši 3 % z celkových práv na platby, aby mohl řešit změny, ke kterým došlo v době mezi referenčním obdobím a obdobím zavedení nového systému (noví výrobci, zdědění půdy apod.). Evropská komise vyhodnotí přijaté režimy do dvou let po jejich zavedení.

¹ Země EU může zavést decoupling již počínaje rokem 2005 a to i nad úroveň minimálních požadavků..

1.2 Vazba přímých plateb na standardy životního prostředí, kvality a bezpečnosti potravin, welfare zvířat a zásady správné zemědělské praxe (cross compliance)

Přímé platby může zemědělec získat pouze za předpokladu respektování následujících 18 standardů:

A. aplikovatelné od 1.1.2005		
<i>Životní prostředí</i>		
Č.	Legislativa	Co se vyžaduje od zemědělců a státu
1.	Směrnice 79/409/EEC o ochraně volně žijících ptáků (OJ L 103, 25.4.1979, str. 1) Články: 3, 4 (1, 2, 4), 7, 8 a 9 (1) (2)	Ve vazbě na soustavu Natura 2000 vyžaduje od země EU přijetí takových opatření, která udrží populace volně žijících ptáků na úrovni, která odpovídá ekologickému, vědeckému a kulturnímu požadavkům. Ochranu lze naplňovat skrze chráněná území, přičemž směrnice se vztahuje nejen na ptáky, ale též na jejich hnízda, vejce a stanoviště.
2.	Nařízení 80/68/EEC o ochraně podzemních vod před znečištěním nebezpečnými látkami (OJ L 20, 26.1.1980, str. 43) Články 4 a 5	Dotkne se všech zemědělců, kteří používají látky vyjmenované v příloze tohoto Nařízení, bez výjimky. Stát může toto Nařízení zpřísnit.
3.	Nařízení 86/278/EEC o ochraně životního prostředí, zejména půdy při používání zemědělských odpadů OJ L 181, 4.7.1986, str. 6) Článek 3	Zemědělci musí dodržovat ustanovení při aplikaci odpadních vod, dodržovat opatření pro ošetřování pastvin. Stát musí zpřesnit požadavky na limity a kontrolu těžkých kovů v zemědělských odpadech.
4.	Nařízení 91/676/EEC o ochraně znečištění vod nitráty ze zemědělských zdrojů (OJ L 375, 31.12.1991, str. 1) Články 4 a 5	Dotkne se všech zemědělců hospodařících ve zranitelných oblastech (ZOD) a bude vyžadovat plnění Akčního plánu v souladu s NV č. 103/2003 Sb.
5.	Směrnice 92/43/EEC o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (OJ L 206, 22.7.1992, str. 7) Články 13, 15, 16 (1) a 22 (b)	Dotkne se pouze zemědělců v určitých oblastech (v soustavě Natura 2000) a budou uplatňovány kompenzace za případná omezení hospodaření v lokalitách.
Ochrana zdraví, zdraví zvířat		
<i>Identifikace a registrace zvířat</i>		
6.	Nařízení Rady 92/102/EEC o identifikaci a registraci zvířat Články 3, 4 a 5	Zpřísní kontroly dodržování všech ustanovení o evidenci zvířat
7.	Směrnice Komise (EC) No 2629/97 o zpřesnění a zavedení podmínek aplikace Směrnice Rady (EC) No 820/97 týkající se ušních známek, systému registrů a pasů pro identifikaci a registraci skotu Články 6 a 8	Zpřísní kontroly dodržování všech ustanovení o evidenci zvířat

8.	Směrnice (EC) č. 1760/2000 Evropského Parlamentu a Rady zavádějící systém identifikace a registrace skotu ve vztahu o označování masa a masných produktů Článek 4 a 7	Zpřísní kontroly dodržování všech ustanovení o evidenci zvířat a označování masa a masných výrobků
B. Aplikovatelné od 1.1.2006		
Veřejné zdraví, zdraví zvířat a rostlin		
9.	Nařízení Rady 91/414/EEC o systému prodeje produktů sloužících k ochraně rostlin Článek 3	Dotkne se všech zemědělců, vyžaduje přísné kontroly užívání a skladování pesticidů
10.	Nařízení Rady 96/22/EC o zákazu používání hormonálních látek, látek ovlivňujících štítnou žlázu a dalších látek ve velkochovech Články 3, 4, 5 a 7	Dotkne se všech zemědělců
11.	Směrnice (EC) č. 178/2002 Evropského Parlamentu a Rady stanovující základní principy a požadavky zákona o potravinách Články 14, 15, 17 (1), 18, 19 a 20	Dotkne se všech zemědělců a potravinářského průmyslu
12.	Směrnice (EC) č. 999/2001 Evropského Parlamentu a Rady stanovující pravidla pro prevenci, kontrolu a eradikaci přenosné spongiformní encephalopatie Články 7, 11, 12, 13 a 15	Dotkne se všech zemědělců a potravinářského průmyslu
Notifikace chorob		
13.	Nařízení Rady 85/511/EEC zavádějící opatření Společenství pro kontrolu kulhavky a slintavky Článek 3	Dotkne se všech zemědělců
14.	Nařízení Rady 92/119/EEC zavádějící opatření Společenství pro kontrolu chorob zvířat se specifickým zaměřením na červenu prasat Článek 3	Dotkne se všech zemědělců
15.	Nařízení Rady 2000/75/EC zavádějící specifická opatření pro kontrolu a eradikaci katarální horečky ovcí (bluetongue) Článek 3	Dotkne se všech zemědělců Článek 3

C. Uplatnitelné od 1.1.2007		
<i>Pohoda zvířat</i>		
16.	Nařízení Rady 91/629/ zavádějící minimální standardy pro chov a ochranu telat Články 3 a 4	Dotkne se všech zemědělců a bude vyžadovat investice do ustájení
17.	Nařízení Rady 91/630/EEC zavádějící minimální standardy pro chov a ochranu prasat Článek 3 a 4 (1)	Dotkne se všech zemědělců a bude vyžadovat investice do ustájení
18.	Nařízení Rady 98/58/EC o ochraně zvířat ve faremních chovech Článek 4	Dotkne se všech zemědělců a bude vyžadovat investice do ustájení

Jsou stanoveny „proporcionální“ sankce při neplnění těchto standardů s tím, že členský stát si může 25 % z takto získaných pokut ponechat; zbylá část bude vrácena do rozpočtu EU k posílení tržních opatření.

1.3 Modulace podpor

Modulací se rozumí přesun určité části z přímých plateb na opatření související s rozvojem venkova. Reforma zavádí modulaci podle velikosti farem. Farmy, kterým jsou poskytovány roční přímé platby ve výši nad 5 000 eur, budou ročně vyčleňovat z těchto plateb na rozvoj venkova 3 % v roce 2005, 4 % v roce 2006 a 5 % od roku 2007 do roku 2013. Dohodnuté 1 % takto získaných prostředků zůstává v příslušném členském státě. Zbytek prostředků bude převeden do zvláštního fondu EU a odtud distribuován členským zemím podle kritérií výměry zemědělské půdy, zaměstnanosti v zemědělství a objemu HDP na obyvatele v paritě kupní síly. Každá členská země by tak měla dostat zpět alespoň 80 % vlastních prostředků vygenerovaných modulací.

1.4 Zemědělský poradenský systém

Smyslem zemědělského poradenského systému je pomáhat farmám při aplikaci standardů v environmentální oblasti a v oblasti kvality a bezpečnosti potravin a welfare zvířat (viz část B3.1.2), včetně ověřování, jak jsou tyto standardy plněny. Systém je zatím dobrovolný, avšak od roku 2007 musí být členské země připraveny jej nabídnout zemědělcům. Povinným se může systém stát až po jeho vyhodnocení po roce 2010.

1.5 Nová opatření v rámci rozvoje venkova

Objem finančních prostředků a počet opatření (od roku 2005) v této oblasti se zvýší:

- Zemědělci, kteří budou respektovat podmínky „cross compliance“, mohou být paušálně podporováni. Podpory budou dočasné (maximálně na 5 let) a degresivní, s ročním limitem na farmu maximálně 10 000 eur.
- Zavedou se pobídkové podpory pro zemědělské výrobce, kteří budou chtít participovat na programech zlepšování kvality výrobků a uplatňování zemědělských postupů příznivých pro životní prostředí. Podpory budou vypláceny ročně po dobu 5 let, maximálně 5 000 eur na farmu.
- Farmy, které budou využívat zemědělský poradenský systém, budou moci získat roční podporu do výše maximálně 80 % nákladů na tyto služby, nejvýše však 3 000 eur na farmu.
- Budou poskytovány podpory (maximálně do 70 % oprávněných nákladů) organizacím výrobců na jejich činnosti spojené s informováním veřejnosti a propagací zemědělských výrobků. To vše za podmínky, že budou respektovány standardy kvality.
- Budou preferovány investiční podpory pro mladé farmáře (větší priorita, vyšší sazby, podpory při zakládání farem). Totéž platí pro malé zpracovatele.
- U agroenvironmentálních opatření se zvýší spolufinancování EU ze 75 % na 85 % v oblastech spadajících pod Cíl 1 (regiony, v nichž je HDP na obyvatele nižší než 75 % průměru EU) a v ostatních oblastech se zvýší spoluúčast EU z 50 % na 60 %.
- Bude možno poskytovat roční prémie na udržovací náklady a ušlý zisk pro soukromé vlastníky lesů v případě zalesňování zemědělské půdy vlastněné veřejnými orgány. Podpory na státní lesy bude možné poskytovat jen za podmínky, že tyto podpory budou tržně neutrální a nebudou narušovat konkurenci v sektoru lesního hospodářství.

2. Tržní opatření

2.1 Obiloviny a ostatní plodiny na základní výměře orné půdě

- Je zachována původní úroveň intervenční ceny obilovin podle Agendy 2000, avšak o 50 % se sníží tzv. měsíční (skladovací) příplatky. Přímá platba na obilí zůstává rovněž nezměněna ve výši 63 eur/t.
- U žita budou zrušeny intervenční nákupy. Členské státy mohou kompenzovat své výrobce z národní obálky vytvořené z prostředků na platby bez vazeb na produkci. Toto však bude možné je v případě, když produkce žita v dané zemi v období 2000 – 2002 převýšila 5 %

celkového objemu produkce obilí a pokud produkce žita v dané zemi byla vyšší než 50 % celkové produkce žita EU.

- U bílkovinných krmiv se dosavadní příplatek ve výši 9,5 eur/t změni na podporu ve výši 55,57 eur/ha, avšak jen v rámci maximální zaručené plochy v rozsahu 1,4 mil. ha za EU celkem.
- U tvrdé pšenice se snižuje příplatek pro tzv. tradiční oblasti ze současných 344,5 eur/ha postupně na 285 eur/ha v roce 2006 s tím, že počínaje rokem 2006 budou tyto podpory plně zahrnuty do jednotné platby na farmu. V současnosti platný příplatek na tvrdou pšenici ve výši 139,4 eur/ha pro tzv. dobře zavedené oblasti bude během tří let zrušen. Zároveň se zavádí na vymezené odrůdy tvrdé pšenice a pro tradiční oblasti jejího pěstování premie na kvalitu (pro výrobu těstovin a mouky) ve výši 40 eur/ha.

2.2 Bramborový škrob

Minimální cena škrobárenských brambor zůstane zachována, avšak může být snížena v závislosti na intervenční ceně kukuřice. Z přímé platby na bramborový škrob zůstane 60 % vázáno na produkci a 40 % se stane součástí jednotné platby.

2.3 Sušená píce

Dosavadní přímá platba poskytovaná pěstitelům se stane součástí jednotné platby v celkovém limitu 133 mil. eur. V roce 2004/2005 se zavede tzv. specifická výrobová podpora na sušenou píci (bez ohledu na technologii sušení) ve výši 33 eur/t při stanovení produkčních limitů pro jednotlivé země.

2.4 Ořechy

Na ořechy bude poskytována specifická výrobová podpora v paušální výši 120,75 eur/t v rámci celkové plochy 800 tis. ha s tím, že bude povolena určitá flexibilita členskými zeměmi, pokud jde o jejich národní plochy. Navíc mohou členské země svým výrobcům doplácet stejně vysokou podporu, tj. 120,75 eur/t.

2.5 Rýže

Intervenční cena rýže bude snížena o 50 %, z 298,35 eur/t na 150 eur/t. Intervenční nákupy zůstanou zachovány, avšak budou limitovány 75 tis. t ročně. Snížení intervenční ceny bude kompenzováno zvýšením přímé platby z 52,65 eur/t na 177 eur/t. Z této částky bude 102 eur/t zahrnuto do jednotné platby. Přímé platby se budou vztahovat na maximální garantovanou

plochu, která bude proti současnosti snížena (buď na dosavadní nejnižší zaznamenanou úroveň nebo se za základ vezme období 1999 – 2001). Překročení této plochy bude penalizováno.

2.6 Vyjmutí půdy z produkce (set aside)

Povinnost vyjmutí 10 % základní výměry orné půdy z produkce zůstane zachována, s výjimkou malých farem (přibližně s méně než 20 ha) a farem provozujících ekologické zemědělství. Na vyjmuté půdě bude umožněn rotační režim a bude na ní povoleno pěstovat plodiny, které neslouží k lidské spotřebě (např. řepka na výrobu biopaliv). Procento povinného vyjmutí půdy z produkce může být upravováno podle situace na trhu.

2.7 Uhlíkový kredit

Zavádí se nová prémie ve výši 45 eur/ha na energetické plodiny pěstované mimo půdu uváděnou do klidu při dodržení celkového limitu 1,5 mil. ha (bez rozdělení na jednotlivé členské země). Podmínkou vyplacení prémie je uzavření smlouvy mezi pěstitelům a zpracovatelem.

2.8 Mléčné výrobky

- Dojde k následujícímu asymetrickému snížení intervenčních cen másla a sušeného odstředěného mléka: od roku 2004 se intervenční cena sušeného odstředěného mléka snižuje po tři roky o 5 %; intervenční cena másla se snižuje po dobu tří let o 7 % a jeden rok o 4 %.
- Snížení intervenčních cen bude výrobcům mléka kompenzováno: 11,81 eur/t v roce 2004, 23,65 eur/t v roce 2005 a 35,5 eur/t v roce 2006 (platba zahrnuje jak přímou i tzv. doplňkovou platbu). K zahrnutí těchto plateb do jednotné platby dojde až po celkové realizaci reformy. Členské země je však mohou do jednotné platby zahrnout dříve (i jen na regionální bázi).
- Intervenční nákupy másla budou omezeny na 70 tis. t v roce 2004/2005, s ročním poklesem objemu o 10 tis. t až na úroveň 30 tis. t v roce 2008/2009.
- Režim kvót byl prodloužen až do roku 2015. Ke zvýšení kvót dojde v roce 2006.
- Ruší se cílová cena mléka. Namísto této ceny se pro stanovení odvodů za překročení kvót (115 % ceny) a pro systém školního mléka bude využívat cena, odvozená z intervenčních cen mléčných výrobků.

2.9 Cukr a ostatní komodity

Evropská komise připravuje reformu SZP také pro sektory olivového oleje, tabáku a bavlny. V září 2003 předložila k diskusi tři možné scénáře reformy v sektoru cukru:

- prodloužení současného režimu do roku 2006 (s podstatným snížením cel, vnitřních cen a kvót);
- snížení vnitřních cen na úroveň importních cen a postupné zrušení kvót (s jednorázovými kompenzacemi pro výrobce);
- úplná liberalizace režimu bez dotací.

Příloha 4**A. Zásady správné zemědělské praxe – ověřitelné standardy**

1. Na vysoce svažitéch pozemcích (nad 12⁰) vyloučit pěstování širokořádkových plodin jako například kukuřice či okopanin. Agrotechnické práce a pojezdy technikou provádět převážně po vrstevnicích.
2. Kultury travních porostů (včetně zatravněných částí orné půdy) spásat a/nebo sekat minimálně dvakrát ročně (v odůvodnitelných případech sekat jedenkrát ročně nebo pokud popis managementu uvedený v jednotlivých agroenvironmentálních opatřeních nestanoví jinak), biomasa musí být odstraňována z pozemku. První seč bude provedena nejpozději do 15.7., pokud popis managementu uvedený v jednotlivých agroenvironmentálních opatřeních nestanoví jinak.
3. Dodržovat pravidla skladování a manipulace s chemickými látkami v souladu s danými právními předpisy tak, aby nedocházelo ke kontaminaci složek životního prostředí.
4. Na svažitých orných půdách bez porostu (sklonitost nad 3⁰) neprodleně zapravovat statková hnojiva, organická a organominerální hnojiva a minerální dusíkatá hnojiva do půdy.
5. Vést a nejméně sedm let uchovávat přehlednou evidenci o množství, druhu a době použití hnojiv podle jednotlivých pozemků, kultur a let.
6. Ze stájí, skladišť statkových hnojiv, uskladněných objemných krmiv ani z ostatních faremních prostor nesmí volně vytékat žádné látky závadné vodám (močůvka, hnojůvka, silážní šťávy apod.).
7. Zabezpečit hospodářským zvířatům podmínky pro zachování jejich života, zdraví a pohody, zejména dostatečný přístup ke kvalitnímu, zdravotně nezávadnému krmivu a pitné vodě.

B. Základní podmínky vstupu do opatření HRDP - LFA (podmínky pro poskytování vyrovnávacího příspěvku v méně příznivých oblastech LFA)

Žadatel o vyrovnávací příspěvek musí splňovat následující podmínky:

1. Musí se zavázat, že bude hospodařit v souladu se zásadami správné zemědělské praxe.
2. Musí se zavázat, že bude provozovat a udržovat zemědělskou činnost po dobu minimálně 5 let od první platby vyrovnávacího příspěvku, s výjimkou případu zásahu vyšší moci.
- 3.- Musí hospodařit nejméně na 5 ha zemědělské půdy. Jedná-li se o hospodaření pouze v územích národních parků nebo chráněných krajinných oblastech je požadovaná minimální výměra 2 ha. Jedná-li se o hospodaření v systému ekologického zemědělství, je požadována minimální výměra 1 ha, jde-li o pěstování zeleniny a speciálních bylin na orné půdě, je požadována minimální výměra 0,5 ha a v případě trvalých kultur 0,25 ha.
4. Musí se zavázat, že bude dodržovat ustanovení Směrnice Rady č. 96/23/ES (o kontrolních opatřeních u některých látek a jejich reziduí v živých zvířatech a živočišných produktech) a č. 96/22/ES (o zákazu používání jistých látek s hormonálním nebo tyreostatickým účinkem a látek beta-mimetik při spekulacích s živočichy), v rozsahu uvedeném v zákoně č. 166/1999 Sb., o veterinární péči, a v prováděcí vyhlášce č. 287/1999 Sb. - § 3 odst. 2.
5. Musí se zavázat dodržovat následující intenzitu chovu býložravců na veškerých jím obhospodařovaných zemědělských pozemcích:
 - (a) Jedná-li se o hospodaření ve velkoplošných zvláště chráněných územích nebo v ochranných pásmech stanovených k ochraně vydatnosti, jakosti nebo zdravotní nezávadnosti vodních zdrojů povrchových nebo podzemních vod určených pro zásobování pitnou vodou, vyrovnávací příspěvek se poskytne, jestliže intenzita chovu býložravců dosahuje v přepočtu na průměr za celý rok 0,2 až 1,0 dobytčí jednotky na 1 ha každého zemědělského pozemku obhospodařovaného žadatelem.
 - (b) Na pozemcích v ochranných pásmech vodních zdrojů 1. stupně, v 1. zónách CHKO a NP a v maloplošných zvláště chráněných územích, nemusí být dodržena žádná intenzita.

- (c) Nejedná-li se o hospodaření na pozemcích uvedených v předchozích bodech, vyrovnávací příspěvek se poskytne, jestliže intenzita chovu býložravců dosahuje v přepočtu na průměr za celý rok 0,3 až 1,5 dobytčí jednotky na 1 ha každého zemědělského pozemku obhospodařovaného žadatelem a s výjimkou pozemků obhospodařovaných v systému ekologického zemědělství, kde se postupuje podle bodu d.
- (d) Jedná-li se o hospodaření v systému ekologického zemědělství, vyrovnávací příspěvek se poskytne v případě, že intenzita chovu býložravců dosahuje v přepočtu na průměr za celý rok 0,2 až 1,0 dobytčí jednotky na 1 ha každého zemědělského pozemku obhospodařovaného v systému ekologického zemědělství s výjimkou pozemků uvedených v bodu b.
6. Žadatel není v likvidaci nebo na jeho majetek nebyl prohlášen konkurs, neprobíhá konkursní řízení nebo řízení vyrovnávací, nebo nebyl návrh na prohlášení konkursu zamítnut pro nedostatek majetku¹.

¹ Poslední dvě podmínky budou dále sladovány s podmínkami pro ostatní opatření HRDP a s podmínkami pro poskytování přímých plateb.

Příloha 5**Očekávané dopady koncepce zemědělské politiky ČR po vstupu do EU na agrární sektor a venkov ČR****1. Očekávané dopady do ekonomiky a alokace výroby hlavních zemědělských komodit**

Za předpokladu mírného zvýšení efektivnosti zejména výrobců krmných obilovin by u obilovin nemělo v krátkodobém i dlouhodobém horizontu docházet ke ztrátovosti výroby. Relace mezi potravinářskou pšenicí a krmným obilím spíše ve prospěch produkce krmného obilí bude ovlivněna intervenčním systémem EU, který – na rozdíl od současného intervenčního systému ČR – není speciálně zaměřen na potravinářské obilí. Souhrnně lze předpokládat, že produkce obilovin zůstane by také s přihlédnutím k ekonomickým podmínkám jiných komodit měla mít rostoucí tendenci. Značná část produkce, zejména při možném souběžném poklesu živočišné výroby ČR, by byla určena k vývozu do zemí EU i do třetích zemí. Po roce 2005 se předpokládá, že úbytek poptávky v živočišné výrobě bude nahrazen poptávkou po nepotravinářském užití (biolích).

Podmínky pro pěstování olejnin (řepky olejné) by měly být příznivější než u obilovin a za předpokladu pokračující poptávky po nepotravinářské užití (MEŘO) lze proto očekávat zachování či možná i mírné zvýšení jejich produkce.

U cukrovky lze po vstupu očekávat tendenci k výraznějšímu zvýšení CZV. Výroba cukrovky a cukru zůstane v rámci národní kvóty vysoce rentabilní. Lze proto předpokládat, že výroba cukrovky a cukru zůstane v ČR po vstupu zachována do úrovně vyjednané národní kvóty, což však představuje snížení výroby proti roku 2002 asi o 17 %.

U produkce mléka je nutno zejména v intenzivních stájových chovech počítat s dodatečnými investičními výdaji na zajištění tzv. nitrátové směrnice a se zvýšenými náklady na lidskou práci, na kterou jsou stájové technologie náročnější. Po vstupu do EU se proti současnosti může CZV zvýšit, avšak v důsledku reformy SZP je nutno očekávat její snižování (až na úroveň kolem 7 Kč/l). U technologií, které využívají krmné plodiny na orné půdě a které v současnosti zajišťují asi 50 % produkce, nemusí být dosahováno rentability výroby. V důsledku podpor TTP v LFA, které mohou výrazně snižovat náklady na krmiva, lze proto očekávat postupný transfer části výroby z lepších výrobních oblastí do podhorských a horských oblastí. V těchto oblastech by bylo možné produkovat mléko i nad rámec přidělených kvót (za předpokladu zrušení penalizačních poplatků). Výroba mléka v ČR tak

má dobré šance na přežití a rozvoj, zejména bude-li více než dosud zajišťována na TTP a v LFA (s možnými dodatečnými podporami za extenzivní a pastevní chov)..

U jatečného skotu by mělo dojít k výraznějšímu nárůstu CZV a rentabilita výroby se může skotu zlepšit, výrazně přitom u skotu chovaného na krmivové základně TTP a v LFA (a při souběžném využívání agroenvironmentálních programů). Předpokládaná rentabilita výroby by mohla překonat bariéry národních limitů, resp. prémiových práv (např. u krav bez tržní produkce mléka). U krav bez tržní produkce mléka by se mohl zástavový skot ve větším rozsahu vyvážet za výhodnější ceny v důsledku bezcelního režimu s členskými státy po vstupu, resp. přesunovat do oblastí s lepšími přírodními podmínkami pro finalizaci výroby.

Výroba jatečných prasat není v EU přímo podporována. Podle predikovaných CZV by mělo dojít v EU v období 2004 – 2006 ke stagnaci cen, což by v době vstupu znamenalo pro producenty ČR pokles nominální úrovně CZV. Producenti ČR se spolu se svými konkurenty z EU musí navíc vypořádat s požadavky, které vyplývají z nitrátové směrnice, ze zákona o IPPC a případně z dalších požadavků *acquis* v oblasti pohody zvířat. Proti zvýšení nákladů bude působit očekávaný pokles CZV krmných obilovin v EU (v období 2004 – 2006). Za uvedených podmínek by však mohlo dojít ke zhoršení ekonomické pozice nákladově nadprůměrných či průměrných producentů ČR. Souhrnně lze hodnotit budoucí pozici těchto producentů ČR v prostředí EU jako rizikovou. Ostatní producenti (z větší části specializované podniky bez půdy) by však měli být schopni rizika překonat, včetně případného využití dalších (zahraničních) investic a jiných opatření ke snížení nákladů výroby. Bezprostředně po vstupu lze tak očekávat „tvrdý“ střet producentů ČR s podmínkami EU, který zřejmě povede k přechodnému snížení produkce, která se však může postupně zotavit.

Také výroba drůbežního masa není v EU přímo podporována. Po vstupu do EU může dojít k mírnému nominálnímu snížení CZV a výroba drůbežního masa by mohla být rentabilní jen při případném výrazném snížení průměrných jednotkových nákladů. Také toto odvětví vyžaduje investice na zajištění *acquis* především v oblasti nitrátové směrnice. Za těchto okolností se jeví další osud tohoto odvětví v prostředí EU i přes očekávaný pokles CZV krmného obilí jako poměrně rizikový, zejména u méně efektivních podniků, s možnými dopady do vývoje produkce jako u výroby jatečných prasat.

Ve vztahu k podmínkám evropského i světového trhu si zemědělství ČR i po vstupu zřejmě zachová konkurenceschopnost především u komodit, které nejsou výrazněji závislé na kvalitě lidské práce a technologické úrovni. Větší rizika lze očekávat u komodit, které jsou na daných

faktorech více závislé. Konkurenceschopnost se tak prosazuje u většiny rostlinných produktů (zejména u obilovin a olejnin).

V střednědobém horizontu nedojde k výraznějším změnám v rozměru zemědělské výroby ČR. Vysoké přímé podpory spojené s relativně měkkými podmínkami jejich poskytování a programy nepotravinářského užití zemědělské produkce využijí zemědělské podniky spíše k rozšíření výroby a zvýšení produkce, zejména obilovin a olejnin. Za předpokladu využití podmínek poskytování podpor (tzn. i přesunu části chovu skotu z nížin do podhorských a horských oblastí) může české zemědělství také překonat bariéry produkčních limitů a rozšířit chov skotu, ovcí a koz včetně produkce mléka a masa. K většímu poklesu může dojít u produkce prasat a drůbeže, avšak při využití především zahraničních investic i v těchto sektorech lze očekávat ještě v daném horizontu mírné zotavení. Rizikovou se může stát i produkce brambor, zeleniny a ovoce a to zejména v důsledku konkurence producentů z jiných nově vstupujících zemí, především z Polska.

Struktura zemědělského půdního fondu by se měla změnit přeměnou části orné půdy zejména v oblastech LFA na TTP. Jednu z překážek této změny a obecně i širšího využívání agroenvironmentálních programů představuje privatizace státní půdy a postoje soukromých vlastníků půdy¹.

V krátkodobém horizontu lze pak souhrnně očekávat spíše rozvinutí dichotomie v užití půdy, tzn. rozvoj intenzivního zemědělství na bázi rostlinné výroby a případně i výzkumu skotu v lepších přírodních podmínkách a extenzivní chov přežvýkavců v horších přírodních podmínkách. Nelze tedy očekávat naplňování všech environmentálních cílů koncepce. Jejich širší naplňování bude podmíněno přijetím přísnějších a cílově orientovaných zásad správné zemědělské praxe, resp. podmínek *cross compliance* v dalších etapách koncepce po roce 2006. Nebude-li však dostatečně rozvinut zpracovatelský průmysl a agrární trh, mohou přetrvávající komparativní výhody českého zemědělství v podobě stále levnější ceny práce a půdy vyvolat riziko převažující produkce surovin pro jejich zpracování ve vyspělejších zemích².

2. Očekávané dopady do ekonomiky sektoru zemědělství a zemědělských podniků

Vstup do EU přinese do zemědělství ČR již v období 2004 – 2006 zhruba o třetinu více podpor daňových poplatníků než je tomu v současnosti, z toho více než čtyřikrát vzrostou

¹ Podle článku 33 NR 1257/99 lze však půdu (zpětně) nakupovat pro cíle ochrany přírody, krajiny a vod.

² Analogicky s vývojem zemědělství ve východních spolkových zemích SRN a jeho přeměny na „feed market“ (proti „food market“ v západních spolkových zemích SRN).

přímé podpory, tedy zdroje s vysokou „absorpční schopností“. Tyto podpory se budou navíc každým rokem zvyšovat. Zvýší se i ceny většiny zemědělských produktů. I při uvažovaném růstu nákladů dojde k výraznému zvýšení hrubé přidané hodnoty sektoru, která bude moci být využita na vyrovnávání vnějších i vnitřních dluhů podniků, na nezbytné rozvojové investice a na pokrytí rizik podnikání v zemědělství. Stát přestane fungovat jako kompenzátor dopadů vývoje počasí či cen a řešení rizikovosti se z naprosté většiny přesune do soukromopodnikatelských vztahů. Rizikem vysoké úrovně podpor je prodloužení životnosti zaostávajících podniků.

Ve startovacím období 2004 – 2006 budou souhrnné ekonomické podmínky příznivější pro podniky v horších přírodních podmínkách, zejména pro podniky s extenzivní živočišnou výrobou na TTP a v oblastech LFA. V dalším období se budou rozdíly mezi lepšími a horšími oblastmi v důsledku zvyšování úrovně přímých plateb snižovat. Takto nastavené podmínky budou stimulovat odstartování žádoucí restrukturalizace podniků a prosazování multifunkčního charakteru zemědělství ve všech oblastech, tedy i v oblastech s lepšími podmínkami. K tomu budou přispívat i zpřísněné podmínky *cross compliance* po roce 2006.

3. Očekávané dopady do struktury zemědělských podniků

Podmínky EU nebudou vytvářet žádný specifický tlak na právní formy podniků. Pro utváření podnikatelské struktury českého zemědělství v nejbližších letech budou rozhodující takové faktory, jako transformační a celková zadluženost podniků, rozptýlené vlastnictví a složitá zájmová struktura v podstatné části podniků právnických osob, mimořádně vysoký podíl pronajaté půdy, postup pozemkových úprav a privatizace půdy ve vlastnictví státu.

S přihlédnutím k těmto faktorům lze v nejbližších letech očekávat určité zvýšení podílu podniků fyzických osob (PFO) na obhospodařované z. p. (za celé období 2000 – 2005 zhruba o 3 procentní body). Současně dojde k odpovídajícímu poklesu podílu podniků právnických osob (PPO). Tyto podniky si nadále uchovají dominantní postavení v českém zemědělství. Dojde zde však k významným strukturálním změnám: výrazněji se sníží podíl družstev a vzroste podíl obchodních společností, zvláště a. s. Na obchodní společnosti celkem by mělo připadnout asi 48 % celkové výměry obhospodařované z. p. a zhruba 53 % všech pracovníků s hlavním zaměstnáním v zemědělských podnicích. Vyšší podíl na počtu pracovníků odpovídá předpokládanému zachování vyšší intenzity chovu hospodářských zvířat i vyššího zastoupení nezemědělských činností.

Ve sledovaném období lze rovněž očekávat určité změny ve velikostní struktuře našich zemědělských podniků, především mírné snížení průměrné velikosti PPO a zvýšení průměrné velikosti PFO. U PFO zřejmě vzroste zároveň podíl větších podniků (nad 100 ha) na celkové výměře z. p. obhospodařované FO, při růstu jejich průměrné výměry. U hlavních typů PPO bude i v daném případě vývoj pravděpodobně odlišný: výraznější pokles průměrné velikosti u družstev, doprovázený jejím zvýšením u společností (předpokládá se pokračující přeměna, včetně fúzí, zejména větších družstev v obchodní společnosti). Může dojít i k faktické přeměně některých a. s. ve velké podniky vlastněné partnersky nebo individuálně.

Do budoucnosti lze předpokládat, že svoje zastoupení si nadále uchová nejpočetnější složka PFO, tzn. podniky s vedlejší činností – malé individuální podniky, pro které je realizace zemědělské produkce na trhu pouze doplňkovým zdrojem příjmů. Jejich význam je nutno odvozovat z hlediska zachování funkční struktury venkova.³ Jako relativně příznivá se jeví perspektiva tržně orientovaných středně velkých PFO. Tyto podniky představují rodinné farmy, které jsou a zřejmě i v dlouhodobější perspektivě zůstanou středem pozornosti SZP.

Některé shodné rysy s PFO větší velikosti mají v českém zemědělství s. r. o. Souvisí to s převažujícím způsobem založení těchto podniků „zdola nahoru“ (na rozdíl od vzniku jiných kategorií PPO způsobem „shora dolů“), s poměrně vysokou koncentrací vlastnictví i další podobností s individuálním či partnerským hospodařením na půdě. Specifickým problémem převážné části s. r. o. je jejich vysoká transformační zadluženost. Vypořádání příslušných závazků představuje zřejmě dlouhodobou ekonomickou zátěž pro tento typ podniků.

Podobný problém mnohem méně zatěžuje akciové společnosti, neboť původní transformační podíly oprávněných osob byly zde zpravidla vypořádány akciemi. Velikost a. s. (z hlediska výměry z. p. více než dvojnásobná oproti s. r. o.) může být za určitých okolností jejich konkurenční výhodou, avšak za předpokladu, že koncentrace výroby a nezbytné transakční náklady na její řízení budou ve vyváženém poměru. Slabou stránkou a. s. zůstane ještě delší dobu složitá zájmová struktura zúčastněných subjektů (velký počet akcionářů bez pracovního vztahu, menší počet pracovníků s vlastnickým vztahem a převažující podíl pracovníků bez tohoto vztahu), která se však může v budoucnosti „pružněji“ zjednodušovat.

³ Speciální program na podporu podniků tohoto typu v nových členských zemích obsahuje Smlouva o přistoupení k EU z dubna 2003. Jeho cílem je „ulehčit přechodové obtíže venkova“ vyplývající z toho, že zemědělství a celá ekonomika venkova přistupujících států budou vystaveny konkurenčnímu tlaku jednotného trhu. Zároveň má tento program usnadnit a povzbudit restrukturalizaci nerentabilní malovýroby v zemědělství (kap. IX a, díl I – Dodatečná podpora pro všechny nové členské státy).

Předpokládá se, že pokles váhy družstev bude dále pokračovat. Šanci na přežití budou mít družstva, která se dokáží nejen vypořádat s oprávněnými osobami⁴, ale budou také schopna adaptovat se na podmínky společného trhu i za cenu ztráty tradičního charakteru družstev jako subjektů, jejichž prvořadým cílem není dosahování zisku, ale uspokojování potřeb členů. Tuto roli budou plnit družstva jiného typu – zejména odbytová, jejichž rozvoj v našem zemědělství dosud zaostává.

Během druhé poloviny tohoto desetiletí lze tak předpokládat snížení podílu družstev na obhospodařované zemědělské půdě v ČR na zhruba 15 %. Podíl PFO by se měl plynule zvyšovat a kolem roku 2010 by mohl dosáhnout 35 i více procent. Podíl obchodních společností (kapitálového typu – a. s. a s. r. o. – i tzv. osobního typu – zejména v. o. s.) by se zřejmě mohl pohybovat kolem 50 %.

Po roce 2010 bude působit na podnikovou strukturu modulace podpor, tzn. znevýhodnění velkých podniků, týkající se přímých plateb. Za současných podmínek by se modulace týkala všech podniků s více než 25 – 30 ha, resp. téměř 95 % užívané zemědělské půdy ČR. Pokles části podpor s růstem výměry obhospodařované půdy se opírá o předpoklad větší efektivity a menší závislosti velkých podniků na podporách.

V každém případě je nutno očekávat, že zvýšené podpory zemědělství budou měnit chování (dosud „spících“) vlastníků půdy a budou přilákat zahraniční kapitál i domácí nezemědělský kapitál. Tendence k obnově menších hospodářství bude doprovázena tendencí k vytváření velkých ziskově orientovaných podniků, přičemž tato druhá tendence se zřejmě bude prosazovat razantněji. Rizikem je další odpoutávání zemědělství (resp. podnikání na půdě) od života venkova.

4. Očekávané dopady do potravinářského průmyslu

Vstup ČR do EU spolu s dalšími kandidátskými zeměmi se odrazí ve změně tržních podmínek. Na trhu vstupů získá potravinářský průmysl tím, že bude mít možnost v širší míře využívat i zahraniční suroviny, které mohou tuzemským konkurovat kvalitou či cenou. Určitá omezení produkce mohou nastat pouze v oborech vázaných na výrobní kvóty (škrob, cukr). Na druhé straně se potravinářským firmám rozšíří možnost uplatnit své výrobky na jednotném trhu EU. Hlavní opatření politiky se soustřeďují na zpříšňování standardů výroby vztažených

⁴ Nelze se asi spoléhat na vyřešení transformačních dluhů družstev jejich postupným odepsáním „průběhem času“, pasivity mnohých oprávněných osob a vysokých transakčních nákladů na soudní vymáhání pohledávek.

k bezpečnosti potravin a životnímu prostředí. Přímá podpora zpracovatelským podnikům se předpokládá pouze v rámci operačních programů v gesci MZe (malé podniky), resp. v gesci MPO (větší podniky). Očekává se, že část potravinářských podniků se po vstupu nevyrovná se změnou tržních podmínek a s náročnými podmínkami danými zejména standardy bezpečnosti potravin a bude nucena trh opustit. Nejohroženější skupinou budou zřejmě malé a střední podniky. Lze však také předpokládat, že konkurenceschopné podniky převezmou část výroby za zaniklé firmy. Strukturální změny nenastanou pouze v počtu firem, ale i v oborové skladbě.

Přebytek kapacit povede ve výrobních oborech masného a drůbežářského průmyslu k posilování konkurenčního prostředí a k urychlení restrukturalizace. Výkonnost i produktivita práce v oboru by měla v prostředí EU u zbylých podniků postupně růst.

V oboru zpracování ovoce, zeleniny a brambor bude nadále probíhat restrukturalizace a diverzifikace výrob. Technologické vybavení se bude dále zlepšovat. Zejména se to týká zpracovatelů brambor, u nichž jsou předpoklady pro inovaci výrobků vhodných pro gastronomii i domácnosti. Zavádění nových technologií však bude finančně náročné a bude směřovat především k vyšší hygieně výroby, výrobové diverzifikaci a následně k produkci zboží s vyšší přidanou hodnotou. Předpokládá se i mírný růst výkonnosti oboru. Růst konkurenceschopnosti bude také do značné míry záviset na schopnosti větších firem přizpůsobit výrobní program poptávce spotřebitelů po výrobcích zdravé výživy zejména na bázi zeleniny.

Obor výroby tuků a olejů je již v současnosti konsolidovaný a vzhledem k vysoké koncentraci výroby a dosažené úrovni výrobních technologií zřejmě nedojde k zásadním změnám ve vývoji výkonnosti. K dalšímu zvýšení produkce oboru může přispět diversifikace výrob k nepotravinářskému využití. To se týká i zpracování obilovin na biolih.

Pozitivním faktorem v oboru zpracování mléka je kapitálová účast zahraničních firem. Po vstupu lze však očekávat další konsolidaci oboru spojenou s odchodem části podniků z trhu a silný konkurenční tlak mlékárenských podniků z okolních zemí EU, včetně Polska. Rizikem se může stát snižování intervenčních cen mlékárenských výrobků a tlak na vyšší efektivnost výroby.

Současný přebytek výrobních kapacit ve výrobě mlýnských výrobků a jejich nedostatečná koncentrace vyvolává na trhu s těmito výrobky ostrou konkurenci a bude zřejmě hlavní příčinou snižování výrobních kapacit v tomto oboru. Ukončení činnosti lze očekávat u některých mlýnů s nízkou kapacitou, které nejsou dostatečně modernizovány.

Ve škrobárenství dochází k výraznému nárůstu produkce, který je důsledkem rozšiřování kapacit, zlepšení výrobních technologií a státní podpory výroby a vývozu škrobu. Po vstupu do EU bude výroba škrobárenských výrobků limitována kvótou, která v rámci oboru zostří konkurenci. Předpoklad dalšího rozvoje škrobárenského průmyslu a jeho konkurenceschopnosti je reálný u části firem, které obstojí technologicky v novém konkurenčním prostředí.

Výroba cukru se bude odvíjet od kvóty pro cukr a odbytových možností. Předpokládané podstatně vyšší ceny cukru se odrazí u výrobců - uživatelů cukru růstem jejich nákladů. Ve výrobě čokolády a v cukrovinkářské výrobě budou působit i další faktory (ceny kakaových bobů, uplatnění na zahraničních teritoriích apod.).

Technologická a marketingová vyspělost vytváří reálnou perspektivu růstu konkurenceschopností podniků v oboru výroby nápojů i po vstupu do EU. Nosným zůstane i v dalším období výroba piva a sladu, která se bude opírat o silné pozice na domácím i zahraničním trhu. Určité oživení lze očekávat i ve vinařské výrobě po konsolidaci vinohradnictví a vinařství. Významný zůstane i export minerálních vod a některých značkových lihovin. Výraznější dynamika růstu se předpokládá u větších podniků, avšak uplatnění by mělo v budoucnosti najít i malé a střední podnikání. Především jde o produkci speciálního sortimentu nápojů pro různé věkové a další kategorie konzumentů.

V ostatních potravinářských oborech lze očekávat pokračování restrukturalizace a racionalizace výroby (pekárenská a cukrářská výroba, výroba těstovin, výroba cukru, čokolády, cukrovinek a dalších výrob), při jejichž zajišťování sehrává významnou roli zahraniční kapitál. Dosavadní pozici si zřejmě udrží pekárenská výroba, avšak vzhledem k ostré soutěži mezi výrobci zesílí proces vertikální a horizontální integrace.

5. Očekávané dopady do agrárního zahraničního obchodu (AZO)

Po vstupu ČR a dalších kandidátských zemí do EU bude v období 2004 – 2006 87 - 91 % českého agrárního vývozu a 88 - 93 % dovozu realizováno na trzích členských zemí EU, tedy v rámci „intraobchodu“. Obrat AZO také vlivem zvýšení „intraobchodu“ by mohl výrazně vzrůst o 10 až 12 %. Dojde ke zjednodušení administrativy, odpadne celní řízení, nutnost nákupu dovozních, resp. vývozních licencí, odpadnou celní kvóty atd.

Vzhledem k velikosti a ke kapitálovým a marketingovým možnostem českých zahraničně-obchodních firem je pravděpodobné, že výběrová řízení na vývozy vypisované EK budou

získávat domácí společnosti jen s obtížemi a vývoz zboží do třetích zemí v rámci intervenčních opatření EU nemusí být realizován českými firmami.

Dovoz z třetích zemí (zejména z rozvojových zemí) se sníží. Nákupy nekompetitivního zboží budou společnosti v ČR realizovat v rozhodující míře v přístavech EU, resp. prostřednictvím velkých evropských obchodních společností. Povedou je k tomu zejména nižší fyto-sanitární a veterinární rizika, menší administrativní náročnost, lepší kvalita nakupovaného zboží, vyšší disciplína při plnění dodacích podmínek, zřejmě i nižší ceny a některé další výhody.

Vývoz agrárního zboží do třetích zemí poklesne. Část stávajícího sortimentu tohoto vývozu převezmou zprostředkovatelé ze zemí EU, část tohoto sortimentu se stane předmětem prodeje do intervenčních zásob (SOM, máslo). Některé nynější destinace budou nahrazeny výhodnějšími v rámci EU-25..

Po vstupu vzroste český agrární dovoz ze zemí EU. Většina importovaných produktů bude na českém trhu vzhledem k odbourání cel konkurenceschopnější..Zvýšení dovozu z nových zemí EU (Polska, Maďarska) lze očekávat např. u brambor, ovoce, zeleniny a masa..

Na druhou stranu se může zvýšit český agrární vývoz do zemí EU. V důsledku zjednodušení administrativy, odstranění řady tarifních i netarifních překážek bude možné vyvážet široký sortiment cenově a jakostně konkurenceschopných výrobků a surovin na trh EU. Zvýšení agrárního vývozu ČR do současných členských zemí však bude zřejmě méně výrazné než odpovídající přírůstek dovozu. Firmy EU-15 budou nepochybně lépe připraveny na rozšíření trhu než firmy české. U některých českých produktů nebude ani cenová a jakostní konkurenceschopnost stačit v prvních letech po vstupu k jejich úspěšnému prosazení na trhu EU (viz např. využití stávajících preferenčních režimů). Navíc se ve stávajících zemích EU-15 zvýší konkurenční tlak ze strany nových členských zemí, zejména z Polska a Maďarska.

Mírně může vzrůst agrární vývoz do Polska a Maďarska v důsledku odstranění současných vysokých cel. Agrární trh těchto zemí se pro naše zboží stane otevřenější, přičemž větší šanci proniknout na tyto trhy budou mít české potravinářské výrobky s vyšší mírou přidané hodnoty. Lze předpokládat, že v agrárním sektoru uvedených zemí bude po vstupu vyvinuto velké úsilí ke zvýšení produktivity práce a ke snížení nákladů. České zboží na slovenském trhu bude v porovnání se současností (tj. při existenci celní unie) vystaveno mnohem silnější konkurenci a celkový objem agrárního vývozu do SR se zřejmě sníží.

Očekávaná zvýšení dovozu po vstupu do EU mohou u některých zemědělských produktů vyvolat na domácím trhu odbytové potíže většího rozsahu. Tuto možnost nelze vyloučit

u brambor, některých druhů zeleniny, vína, drůbeže, dále pak sezónně u vepřového masa a v příhraničních oblastech u mléka a mlékárenských výrobků.

6. Očekávané dopady do životního prostředí a rozvoje venkova

Koncepce sleduje odstartování změn podnikání v zemědělství, které by ve svých konečných důsledcích měly podstatně rozšířit multifunkční charakter českého zemědělství a zlepšit jeho vztahy ke všem složkám životního prostředí. Vzhledem k dimenzi problémů v těchto vztazích a ke vžitým vzorcům chování rozhodujících aktérů (především uživatelů a vlastníků půdy) budou změny v této oblasti zřejmě velmi pomalé a jejich pozitivní dopady do životního prostředí budou z větší části realizovány za časovým horizontem koncepce. Zejména v počátečním období tak nelze očekávat výraznější změny proti současnosti.

Značným rizikem pro zlepšení vztahu zemědělství k životnímu prostředí se může stát pokračující rozpor mezi vlastnictvím a užitím půdy, pomalejší průběh privatizace státní půdy a pozemkových úprav katastrů. V důsledku rozporů mezi vlastnictvím a užitím půdy se nemůže koncepce spoléhat na efekty, které vyplývají z „internalizace externalit“, tak jak je tomu zpravidla v zemích EU, kde uživatelé půdy jsou i jejich vlastníky, resp. kde převládají farmy rodinného typu. Rovněž se nemůže koncepce spoléhat na širší uplatnění převodu veřejného zboží do kategorie soukromého či „klubového“ zboží ze zemědělství (např. na platby za udržování krajiny ze zdrojů turistického průmyslu). Koncepce je proto zaměřena na stimulační a kompenzační opatření a na opatření k poradenství a vzdělávání, která doprovázejí legislativní (regulační) opatření v rámci *acquis*, jež však v daném časovém horizontu koncepce v podstatě pouze podmiňují poskytování přímých plateb

Význam zemědělství v příjmech a zaměstnanosti venkova dále poklesne. Zemědělství v delším horizontu zřejmě opustí ještě určité procento současného počtu pracovníků. Aktivní část těchto pracovníků má šanci získávat pracovní příležitosti na venkově důsledným využíváním podpor na diverzifikaci činností zemědělských podniků do nezemědělských činností, případně (po roce 2006) i rozšířením příjemců těchto podpor na veškerou venkovskou populaci a obce.